

ארגון יוצאי בוריסלב – דרוהוביץ והסביבה

מרץ 2005

חברים יקרים,

לפני שנה, החלטנו בישיבת המזכירות להיענות להצעתו של אחד מחברנו, יצחק (איז'ו) אָבֶל, עובד בכיר בעירית-חיפה ומרצה במכללה למינהל, ולהפיץ קטעים מתורגמים מספר אשר תרגם.

איז'ו לא הסתפק בכך. כהיענות ללחץ שהופעל עליו, עמד ותרגם ספר נוסף, למרות שאינו מתרגם מקצועי, הפעם מהשפה הפולנית. הספר מתאר בשפה ציורית ארועים מחיי יהודי בוריסלאב, דרוהוביץ', סחודניצה והסביבה במאה התשע-עשרה עד ראשית המאה העשרים. איז'ו סבר שגם ספר זה והפולקלור המתואר בו ראוי שיופץ על-ידי בני דורנו וצאצאיהם.

אנו מעבירים לכם בזה את החוברת המתורגמת כפי נמסר לנו על-ידי המתרגם.

בברכה,

איתן בורג

לאופולד העלד - Leopold Held

טישמ'עניצ'ע ממש'יכה

פליניע!

A Tysmienica nadal plynie

הערות ותרגום - איזיו אבל.

הערות בשולי הספר – ו" טישמיעניצה ממשיכה לזרום".

1. **מדברי המחבר** – נולדתי, בבוריסלב, עיירה קטנה ומוזנחת לרגלי הקרפטים, בין אלפי מגדלי קידוחי נפט ומכרות לדונג ומוצריהם. האווירה של התעשייה הפטרוכימית, הורגשה בכול רחבי העיירה. הריח החרוף וסימנים של הזהב השחור, לא נעמו מבחינה אקולוגית ואסתטית, אבל סיפקו תעסוקה ופרנסה לרבים מתושבי העיר והסביבה. משנות הילדות, ספגתי את האווירה המיוחדת של העיירה, שתעשייה פטרוכימית הלכה והתפתחה בה בצעדי ענק. כבר משנות הנערות התעניינותי בנושא הלכה וגברה. כשהגעתי לבוגרות ובקשתי להתקבל ללימודי הנדסה, לא התאפשר לי הדבר בגלל אנטישמיות באוניברסיטאות בפולין-NUMERUS NULLUS, ונאלצתי בעצת ידידים לנדוד לצרפת ללימודי חימיה תעשייתית, עם התמחות מיוחדת בנפט. במקצוע זה פעלתי רבות עד יציאה לגימלה.

תולדה של הספר הזה, היא מפגש מקרי של מיספר אנשי בוריסלבאים בשטוקהולם בירת שוודיה, בדירת משפחת מייסאלס. החלפת דעות, סיפורים וצילומים שעברו מיד ליד, ערבוביה של זיכרונות ורגשות, שלא תמיד תאמו את השקפת כול הנוכחים, גרמו לוויכוחים, ברוב המקרים ברוח טובה. פה ושם השתררה שתיקה פיתעומית בלתי מוסברת, עצב רב הצטייר על פניהם של רוב הנוכחים ודמעות הופיעו בעיני אחדים, שזלגו מעיניהם מרוב ההתרגשות. את השתיקה הפסיקה רוזיה, שהגיע מפולין. בהתרגשות הרימה את קולה – "אסור לשתוק! חייבים להעביר את כול הידוע לנו לצעירים לדורות אחרינו, אסור לשתוק למרות הטנדנציה להשתקה, מסיבות שונות ומשונות". אחרי רגע של מחשבה, היא פנתה אל- לאופולד, "תכתוב משהו על המפגש שלנו, כעין דין וחשבון מפורט על כול מה שנאמר פה, הכרחי להציל את כול הידוע משכחה, חובת – זכור – מוטלת עלינו, חובה קדושה היא." האירוע המתואר התקיים בקיץ 1978. בשנה זו, בחודש נובמבר הופיע בתל אביב בחוברת בשפה פולנית, NOWINY- KURIER-המאמר שלי, " *nie je se zapomina* " למחרת היום

נציג של ארגון- DO NOT FORGET –מר מוניש מייאר, הציע לי לכתוב ספר –יזכור- לקורבנות של השואה מבני עירינו. עניתי בשלילה! "לא אוכל לעמוד במשימה כה קשה, הייתה תשובה להפצרות מכול צד. אבל הצעה זו לא משה ממני ולא נתנה לי מנוח. שוחחתי עם מכרים, אספתי כול הבא ליד רלבנטי לנושא, הקלטתי כל דבר, וכך הצטבר חומר רב שהספיק לעשות מאמץ ולכתוב. כך נוצר הספר מוקדש כולו לאנשים בני עירינו וכול אשר מאפיין את העיר הזו, שבעיני היא מיוחדת במינה."

2. התחלות :

בוריסלב, מוכר ברחבי העולם כמקור הנפט. לא תמיד היה כזה. כפי שנובע מהשם, לפני גילוי הנפט התאפיין המקום מיערות, שכיסו את רוב שטחיו. כפר קטן לרגלי הרי קרפטים, מוזנח ועני. צד אחד של הכפר שישבו בו כפריים עוסקים בחקלאות, נהנו לרוב מאדמה פורייה ותוצרת שאיכשהו היוותה מקור מחיה, אומנם בצמצום אבל בכול זאת. שטח היה יפה ואוויר ממש מהנה. גם המים מבארות שחפרו במקום, סיפקו מים חיים טובים וטעימים בכמות מספקת לצרכיהם.

משום מה, יהודים שנדדו ממקום למקום מסיבות שונות, התיישבו דווקא בחלק של הכפר שונה לגמרי מהמתואר מעלה. אדמה משום מה לא נתנה את יכולה בעיתו וגם התוצרת הייתה משונה מבחינת מראה וטעמה. המתיישבים במקום, לא הבינו את פשר הדבר. ראו בתופעה איזה קללה שרובצת עליהם ובקנאה התייחסו לאדמה פורייה של הגוים. למרות כול הסיבות המתוארות, במשך הזמן גדל הישוב היהודי בהתמדה. לא פעם פרצו מריבות במשפחות, לדוגמה ברוך גרובער, שבעזרת שני בניו בנה את ביתו העלוב בניגוד לדעתה של אשתו לאה, שלא הייתה מסוגלת להבין איך בן אדם נורמאלי בוחר לו מקום מסריח, חסר מים לשתייה, למקום לגור בו. אבל ברוך, איש מאמין בחסדי האל, פיס אותה בדברי נועם. בשכנות גר לוזר הרש נאדלער, שעבר מכפר גדול קרופיבניק, לאחר שהשיטפון חיסל את ביתו. בעקבותיו התיישב במקום, גם קרוב משפחתו. תופעה- "העדר", הידועה שאחד מושך את השני, כעין תגובת שרשרת. אישיות ידועה היה ר' שריינר, איש שומר מצוות, ירא שמיים, ידען בהרבה שטחים, אפילו ידע לקרא בשפת הגוים. וכך בזמן קצר יחסית, קם יישוב יהודי ראוי לשמו. למרות שדאגות רבות רבצו לפתחו של כול אחד, דאגות פרנסה, מים לשתייה, שרק מעטים הצליחו לחפור באר עם מי שתייה אפשריים. גשמים בעיתם נחשבו אמנם לברכה, אבל פה דבר נהפך לאיזה קללה, כי יחד עם הגשם באביב ובסתיו, נוצר בוץ סמיך שנדבק לנעלים לבגדים, שאי-אפשר היה להתפטר ממנו. ממש קללה מהשמים. למרות כול האמור לעיל הגיעו להחלטה, שפה המקומם לחיות בו. אי לכך שאין מנוס, לבנות בית הכנסת, כפי שיאה ליישוב קבע מכובד. אין יותר אפשרות להסתפק לתפילה בבתים פרטיים.

ר' שריינר היה שונה משכניו, הוא נחשב לאיש העולם, קרא בעיתונות, נסע לדרוהוביץ ומשם נהג להביא חדשות ובשבת אחרי התפילות היה מספר לאנשים את העניינים שברומו של העולם. היה לו גם כשרון מעשי, לאופה מיילך ווייס, התקין מחדש את תנור אפייה, שהגדיל את הספק אפייה בצורה ניכרת, לנכה וולף התקין רגל תותבת, הודות לכך איפשר למסכן לזוז מהבית. בביתו, ר' שריינר עשה סידורים ליצור נרות מדונג דבורים. לפרנסה של המשפחה איכשהו זה הספיק. אבל צרות באו לו ממקום אחר. בנו אברמלה, התנהג בצורה משונה. התהלך תמיד מהורהר, בחדר לא גילה רצון גדול

ללמוד, גם במשחקים עם בני גילו לא מוכן היה להשתתף. דאגות ההורים, שאהבו את בנם יחידו בכול ליבם, לא נתנו להם מנוח. אלוהים בשמים! עזור לנו! מה יהיה מבנינו? בימי ששי, אברמלה היה מספק למזמנים את הנרות, שאביו הספיק לייצר במשך השבוע. ביום ששי אחד עזר אברמלה לאביו לחפור באר מים. לדעת ר' שריינר, כאן סיכוי טוב למצוא מים טובים. לאחר שר' שריינר החל בעבודה, לפתע נעצר והרים מספר גושי אדמה, ניקה אותם היטיב והם שינו את מראהם וקיבלו צבע בהיר יותר מאדמה רגילה. בלי להגיד מלה, עטפם בנייר, שם בכיסו ומיהר עם בנו לבית הכנסת. כשחזר מתפילה, לא התנהג כתמול שלשום, לא התיישב בראש השולחן לסעודת שבת, רק הוציא את הגושים מכיסו, שם אותם בצנצנת מפח שאסף ברחוב, על תנור שעוד היה חם דיו עם אוכל של שבת. אשתו התבוננה בבעלה בסקרנות, בלי להבין את פשר התנהגותו המוזרה. ר' שריינר, בסיפוק רב התרשם מתהליך של הניסוי, הגושים נהפכו לנוזל סמיך. ולאחר שהתקרר התקשה, תהליך זהה לדונג של דבורים, בו עסק כול ימות השבוע ביצור הנרות. האם גילה איזה אוצר? אבל שבת היום וכול מלכה אסורה. הוא המשיך את סעודת שבת כמנהגו, אבל כול הלילה מוחו הרהר בהמצאתו. בבוקר שוב מיהר לביה"כ. המתפללים לא הבינו את פשר התנהגותו של ר' שריינר, סבר פניו היה שונה. משהו קורה אצלו, אבל מה? יום שבת עבר לאיטו, סוף סוף הגיע זמן הבדלה, שר' שריינר השמיע בכוונה מיוחדת. ואז במהירות חזר על אקספרימנט, עם כמות גדולה יותר של חומר. הרתיח את גושי אדמה שניקה בקפדנות ואת הנוזל החם שפח לתבניות של נר עם פתיל באמצע, כפי שהיה רגיל ביצור עם דונג דבורים. ר' העולם, איזה נס קורה לוי, החומר לגמרי דומה לדונג דבורים. כשחומר בתבנית התקרר והתקשה, ביד רועדת הדליק את הנר, הוא נדלק, אומנם אורו היה לא נקי ובהיר, גם ריחו היה לא נעים, אבל יתרונו הגדול שלא עלה כסף. אשתו בלימה שכול הזמן פקפקה בניסיונות בעלה וראתה בהם איזה שיגעון, שהדאיג אותה מאוד. בראותה נר דולקת בידו של ר' שריינר, פרצה בהתלהבות בקריאה, בשעה טובה!, נס גדול בחסדי שמיים פקד אותנו. ברגע זה נכנס לביתם השכן הנכה, בבקשה שר' שריינר יתקן לו את התותבת והוא היה עד למאורע הגדול. ר' שריינר לא חשש לגלות ברבים את הצלחת המצאתו, והנושא המסעיר נעשה נושא לשיחות בכול העיירה. אדמה שלנו מבורכת, אוצר גדול טמון בה, אנו נתעשר. כולם החלו בחפירות, אבל הצלחה לא האירה את פניהם של כול אחד. בצד הצלחות רבות היו גם כישלונות. ר' שריינר, הגדיל את יצור הנרות מדונג אדמה, הפחית את מחירן, דבר שהביא לביקוש גדול. ידיו של אברמלה, היו מלאות עבודה, לענות לדרישות של קונים. בטרסקאביעץ עיר הקיט המפורסמת, מרוחקת מספר ק"מ מבוריסלב, הייתה לו קלינטורה גדולה. עיירת קיט הייתה למעשה מקום מרפא, בזכות מים שהיו להם תכונות מרפא למחלות רבות. לאברמלה בעל מחשבות היה זה חומר למחשבה, מה יש במים אלה, בעלי טעם משונה כביצים מסריחים, שכול כך הרבה אנשים מאמינים בכוח מרפא שלהם? מוזר הדבר. טעם המים מאוד מזכיר את זה שלהם בבית. הרהורים אלה השכיחו ממנו את תלונות הקונים על טיב הנרות שהוא מספק להם. הדרך הביתה הייתה למרות הכול נעימה ולא הכבידה עליו. עצים, פרחים, שירת הציפורים והנוף המקסים גרמו לו לשקט נפשי. אבל בכול זאת טענות הקונים קוננו בליבו ולא נתנו לו מנוח. איך לפתור את הבעיה? היו לא איזה רעיונות, אבל איך להעיז להגיד זאת לאביב? פעם אחת, הוא התגבר על חששותיו ובהיסוס רב אמר, "אבא אפשר לתקן את הפגמים בנרות", אה! "אתה חכם בלילה, יודע יותר טוב ממני. נראה אותך!" ר'

שריינר מרוגז יצא למכרה הקטן שלו, עבד בכול הכוח, אסף כמות גושים מספיקה, ניקה אותם, הכניס אותם בסיר המיוחד ושם על התנור לשם הרתחה. פרוצדורה שגרתית. כשהחומר הפך לנוזלי, אמר לבנו, "נו! נראה אותך, מה אתה תעשה טוב יותר ממני". אברמלה ניגש בדחילו ורחימו, הוריד בכף גדולה את שכווה עליונה של הנוזל ושפך לסיר אחר, ואמר לאביו, "כעת תשתמש בחומר הנקי יותר ליצור הרגיל." ראה איזה פלה! הניסיון הצליח. הנר הייתה יותר בהירה, הלהבה נתנה אור יפה ונקי, ריח ופיצוצים לא נעימים כמעט נעלמו. פשוט טיבו של המוצר היה משופר ללא היכר. ההורים המאושרים לא ידעו את נפשם מרוב נחת. מאיפו באו לילד מחשבות כאלה? בבי"ס לא למד, בודי לא בחדר, ממש רוח הקודש נתגלתה לו. הנרות המשופרות הרחיבו את חוג הקונים ולאברמלה התווספה עבודה, לנדוד לעיירות הסביבה. בעלי הבתים בבוריסלב ניסו גם הם להיכנס לעסקי יצור נרות, אבל לא לכול אחד הלך. חסר הייה להם כישרון טבעי של ר' שריינר. בעלי החצרות שנמצאו בהם גושי אדמה, המכילות דונג הסתפקו ביצור דונג. הידיעה על הנס הבוריסלבאי התפשט בכול הסביבה וגם למקומות מרוחקים יותר. אנשי עסקים הרבו לבקר בבוריסלב. כול חומר הגלם שהצליחו ליצר בעלי מכרות קטנות באמצעים דלים שלהם, היה נעלם במהירות בזק. יהודים עניים טעמו את הרגשת רווחה.

*

בעלי חצרות קטנות, עניים מרודים, ניסו את מזלם וברוב המקרים הצליחו למצוא את החומר גלמי. כאמור מכול קצבות הארץ באו סוחרים וקנו כול כמות שהספיקו בעלי חצרות לייצר. כול העיר התכסתה במכרות קטנות, שהפעילו אותן בעלי בתים עצמם. עם התרחבות הביקוש הייה הכרח להעמיק את החפירות ובעלי בתים לא מסוגלים היו לעמוד במשימה, לכן הייה צורך להעסיק פועלים רותינים מהסביבה "בויקים". אמצעים טכניים פשוטים למדי, לא הבטיחו את שלומם של הפועלים, בעיקר במכרות שהלכו והועמקו. לא חסרו תאונות עבודה, שעלו בחיי אדם. יחד עם התעשרות באו צרות רבות

*

נרות של ר' שריינר, היו מבחינה מסחרית הצלחה בלתי רגילה, תקופה יחסית ארוכה. לכול דבר טוב בא לעתים קרובות גם סוף. יצרני נרות מדונג דבורים יקר, למדו חיש את הפטנט של ר' שריינר, קנו כול כמות של דונג אדמה בבוריסלב, מקום יחידי שאפשר להשיגו ובבתי חרושת המודרניים שלהם יצרו נרות בטיב מעולה ובמחיר זול יותר מאשר התוצרת של ר' שריינר. ברור לכן שבמצב עניינים המשתנה הזה העדיפו הקונים לעבור לתוצרת של המתחרים. ר' שריינר, באמצעים דלים שעמדו לרשותו, לא היה מסוגל לעמוד בהתחרות עם בעלי בתי חרושת העשירים. לילות רבים עברו על ר' שריינר ובנו ללא שינה, טרודים במחשבות איך להטיב את איכות הנרות ולהוזיל את מחירן. בסוף ר' שריינר, הגיע למסקנה מתבקשת שאין מה לעשות, הם במערכה זו הפסידו. אבל בהיותו מטיבו אדם אופטימי ומאמין בחסדי שמים, קבע – שלא הכול אבוד, "לפחות את יצור הדונג אף אחד לא ייקח מאתנו", גם זה יבטיח לנו פרנסה, אמנם בדוחק, אבל הלא כתוב – "איזה הוא עשיר, השמח בחלקו" ומסתפק במועט. כך בהתמודדות קשה על קיום מינימאלי, הם הגיעו לחודשי החורף הקרים במיוחד. האדמה קפאה ואי אפשר הייה לחפור בה ולמיין את הגושים המתאימים ליצור הדונג. עבודה בכול המכרות נעצרה והסוחרים שבאו העירה לקנות חומר גלם, חזרו בידיים ריקות. פה התגלה כישרונו

הטבעי של אברמלה. הוא הרכיב מקרשים חזקים מיתקן דמוי אלונקה, העמיס עליו יחד עם אביו גושים גדולים של אדמה קפואה ובמאמץ רב סחבו בעזרת חבלים את המיתקן מהמכרה שלהם למבנה סגור. כעבור זמן האדמה נמסה ואפשרה לגשת לעבודה שגרתית ליצור דונג ונרות.

כך השריינרים, נעשו לספקים בלעדיים לנרות. לאושרו של ר' שריינר ואישתו לא היה גבול, לא שמצאו שוב מקור לפרנסה, אמנם רק לתקופה מוגבלת, עד סוף החורף, אבל להמצאתו של בן היחיד שלהם אברמלה. איך ילד שלא למד באף מסגרת, לא הרבה לדבר, תמיד סגור במחשבותיו, גרם להם בהתנהגות זו לדאגות, לפתע מתגלה בהברקות שכאלה. אין כי לילד צפוי עתיד מזהיר, כישרונו בא לו כמתנת אלוהים.

אביב הגיע וכפי ששערו הכול חזר לקדמותו. שוב הדלות התדפקה על דלת ביתם. הסוחרים שוב פקדו את העיר וקנו כול כמות של דונג אדמה. סיבות לדאגות לא חסרו לבעלי בתים יצרניים קטנים, שהתפרנסו מעמל כפיהן. איזה אי שקט אזה חוסר מנוחה נפשית התגנב לליבותיהם. חשש לפני העתיד לא נתן מנוחה. הידיעה על דונג אדמה בבוריסלב, הגיע למרחקים. איזה אנשים היו מבקרים במקום, מדדו שטחים לקחו, בשקיות קטנות מדגמים של אדמה ואבנים. יודעי דבר אמרו, שאלה שליחים של בעלי ממון גדולים מלבוב וגם מווינה, שחוקרים אפשרויות להשקיעה ממון וידע טכני לפיתוח עסקים פה בבוריסלב. "מי יודע מה צפוי לנו?" טענו בעגמת נפש רבים בעיר.

*

מאירועים המתוארים, הרבה מים זרמו בנחל טישמיאניצה. בימי גשם, זרמי מים התגברו ולא פעם גרמו לשיטפונות, שהביאו הרבה נזקים לסביבה. וכך עברו שנים. אברמלה התבגר, אביו בניגוד לדעת רוב יהודים בעיר, הוציא לבנו המבוגר תעודת לידה רשמי ושמו הרשום נהפך לאברהם שריינר. ימים עברו ואברהם שריינר, עמד על רגליו הוא, יסד משפחה, התפרנס מיצור דונג כבעבר, כעצמאי. אביו במשך הזמן נפטר ואברהם נאלץ בכוחות עצמו לדאוג לקיום משפחתו. האופי שלו לא השתנה. סקרנותו לפלאי עולם וסודות הטמונים בו, הלכו והתגברו. באופן מיוחד העסיקה אותו התופעה המיוחדת, שמדי פעם כיסה את חלקת אדמתו, איזה נוזל שמנמן. גואים של הסביבה השתמשו בחומר למטרות שונות כולל ריפוי. בראשו של אברהם התבשל הרעיון, שבעבר חקר והכיר את תכונות של החומר, דומות לאילה של דונג, בעיקר כוח לאנרגיה של תאורה. בטחונו גבר שעם ניקוי החומר הגלמי תכונותיו ילכו וישתפרו. בעבר הוא למד שהניקוי האפקטיבי הוא ע"י ההרתחה. לפי הידוע, הופעת הנפט בבוריסלב קשורה בהתפרצות של איזה מגיפה, שקטלה במהירות אלפי קורבנות, אנשים נשים וטף. כול הניסיונות לעצור את האסון לא צלחו. הריפוי בנוזל – נפט, לא נתן שום תוצאה, התפילות בכניסיות, בתי כנסת, חתונות בבתי קברות לא עזרו. בן אדם הרגיש לא טוב, זה היה סימן המבשר רעות. חולשה כללית פקדה את הנפגעים, על הפנים של החולים חגגו זבובים ולא עמד למסכנים מספיק כוח לגרשם. בגלל החום הכבד בקיץ הזה, זבובים מלאו את הבתים בלי כול אפשרות להתגבר על האסון הזה. אברהם לא גילה חוסר אונים, במלחמה עם מכת הזבובים. הראש שלא המציא פטנט, להרוג את מלאך המוות מדמותו הזהירה. לכול שטן קטן בשדה ראייתו, לא היה כול סיכוי להישאר בחיים. מלחמתו בהם ביום ובלילה הייתה בלתי מתפשרת. אשתו טענה נגדו,

שהתנהגותו לא מבשרת טובות. הוא מזניח לקום בבוקר לעבודת הבורה כמו כול יהודים. אבל הוא משלו. הוא זכר את אימרתו של אביו ז"ל, שזבובים וחוסר טהרה הם גורמים למחלות קטלניות ונהג בהתאם. עם סוף החום של הקיץ, הגיע גם סוף לאפידמיה הנוראית. המעניין, שבביתו של משפחת שריינר לא פגע חס וחלילה האסון הזה.

מחשבות של אברהם, לא הושפעו ממצב רוח הדפטיסטי, הן היו מרחיקות לכת. איך לנקות את הנוזל הטורדני? "אולי כשאצליח במשימה זו, הוא יהיה אפקטיבי יותר, לריפוי מחלות ואולי גם אפשר יהיה לנצלו למטרות נוספות. הרי החומר טומן בחובו אנרגיה, בעיקר כושר לבעירה. לא מספיק לחשוב ולתהות בעיניי המסקרן. צריך לעשות צעדים קונקרטיים, להוציא את הרעיונות המקננות במוחו לעובדות מעשיות, בעזרת ברל בן מנדל הדזינדיז, בעל המסגרייה, הוא בנה מתקן בעל שלשה גלילים, כבסיס לסיר גדול להרתחת הנוזל הסמיך בעל צבע חום, ולהפכו לבהיר ויותר נוזלי. בבוא היום החלו במלאכה. הציתו מתחת לסיר מלא עם החומר אש, על מנת להביאו למצב המתוכנן. אברהם לא נח אף רגע, כול הזמן הוסיף עץ למדורה, כולו דרוך לתוצאה המצופה. לפתע בום אדיר הרעיד את הסביבה. המתקן התפוצץ, ואברהם נפגע קשות. התמוטט כולו מכוסה בלהבות אש. רק בנס הצליחו להצילו ממות בטוח. אשתו התייפחה בבכי מר, "מה לעשות עם האיש העקשן, ללא תקנה? לעקשנות אין ריפוי! אסון! אסון! הוא גרם לעצמו ולמשפחתו."

תקופת ההחלמה ארכה כשנתיים ימים. במשך כול אותו זמן, לא הזניח את המחשבות על חידוש הניסיונות. חשב וניתח את כול התהליך, במטרה למצוא את מקור התקלה. הוא הבין שעליו להתייעץ עם מדענים ומומחים בשטח. כך הגיע שוב הסתיו הקריר. אברהם חזר לאיתנו, הקדיש זמן לנסיעות ללבוב. שאל וחקר בעיניין, הבין היטב את הסבריו של רוקח צעיר, שעבד בבית מרקחת, מיקולש, שאף צייר לו את התהליך ההכרחי. מצויד בכול הידע והציוד המומלץ, חזר הביתה, בהחלטה מיד לחזור לפעולה. הפעם עזר לו הפחח ברל, שהאמין ברעיון מרכזי. את המתקן החדש עם כול השינויים המומלצים, העמידו במרתף ביתם והחלו במלכה. הפעם במחשבה להתקדם, לאט ובזהירות. הנוזל הבהיר ומימי, טיפה טיפה נשפך למיכל שהוצב מצד המיתקן. לשמחתו של אברהם לא היה גבול. הוא הבין ששלב חשוב בניסיון הוכתר בהצלחה. את הנוזל הבהיר שפך לתוך צנצנת שהכינה מראש, הכניס לתוכה פתיל מצמר והדליק. הלהבה הייתה בהירה ונקייה ללא השוואה לזו של הנר, אפילו עשויה מדונג דבורים היקר. בשמחה הוא יצא מהמרתף, אשתו פרצה בצהלה "ברוך השם" הוא הצליח!.

שריינר הבין שיש עוד לבצע שיפורים במנורת נפט שהצליח לייצר, אבל לא הבין שיש לרשום פטנט להבטחת זכויותיו. בשנת 1853, העביר חבית, עם כמות רצינית של הנפט המטוהר, ללבוב לבית מרקחת, מיקולש. אברהם, טרם הבין את חשיבות המצאתו. מנורת נפט ראשונה בעולם היא לא דבר של מה בכך, אבל הוא גם גילה את תורת הדסטילציה. העובד בבית מרקחת יגנאץ לוקשבץ, כן הבין את גודל האירוע. הוא העביר את הנפט למעבדתו הקטנה בייסלו, המשיך בדסטילציה של החומר הגלמי שרכש בעירות גורליצע וקרוסנו וברור שרשם את הפטנט על שמו.

למרות זאת אברהם שריינר, הוכר כממציא את הנפט ושמו הלך לפניו, כחלוץ של תעשיית הנפט, בסיס להקמת בתי זיקוק. אברהם, עסק במלכה זו בדרך פרימיטיבית לפי אמצעים שעמדו לרשותו. אבל חיש מהר, בשנת 1854 הגיע הידיע המרעיש לוויה. הזמנות החלו להגיע מחברות גדולות כמו "חברת הרכבות האוסטרית" ואחרות.

מאורעות היסטוריים חשובים בשנת 1848 – הקרואים "אביב העמים" שינו את סדרי החיים התקינים במונרכיה האוסטרו-הונגרית. כמו תנועות עממיות מהפכניות, שהפרו את השקט במדינות אירופה. הקיסר פרדיננד ה-1, שאומנם עוד חי, אבל לא שלט באופן מעשי, במדינה ענקית ומסובכת כמו המונרכיה האוסטרו-הונגרית. הוא הוחלף ע"י הקיסר הדינאמי - פראנץ יוסף ה-1. הקיסר הכניס רפורמות בכול המדינות של המונרכיה. שרות צבאי לשם חיזוק המדינות, חינוך לכול ועוד. בבוריסלב שהשתייך למונרכיה הנדונה, השיניים המבורכים לכאורה, הכניסו איזה פחד בלב האוכלוסייה היהודית, שגדלה בהתמדה והגיע בשנת 1860 – לאלף אנשים. החשש העיקרי, שהפר את מנוחת יהודים היה מפני שרות צבאי חובה. אבל כרגיל, יהודים מצאו באמונה "בהשגחה עליונה" ניחומים.

הערת ביניים: אפילו מעניין לתיאור קורות חיים של אברהם שריינר, ממציא מנורת נפט וחלוץ של תעשיית הנפט שהובאו בפרק הנ"ל.

בשנת 1943 בוריסלב, דרוהוביץ וסביבה, נאנחים אחינו בני ישראל תחת מגף של הנצים הברבריים. באחד מבתי זיקוק בדרוהוביץ, עבדה קבוצה קטנה של יהודים, מומחים לתעשיית הנפט שעוד נותרו בחיים. ביניהם היה גם הנכד של אברהם שריינר האגדי. אחד העובדים מצא עיתון גרמני ובו מאמר המפאר את ממציא הנפט בשם שריינר, בן של אומה הגרמנית, גזע הארי העליון. הנכד המיסכן, שידע שימיו בעולם ספורים, זכר את סאבו, בעל זקן לבן וגב כפוף מעבודה קשה, שנפטר זמן רב לפני המלחמה הארוכה, בלי לדעת איזה כבוד העניקו לו הנאצים. איזה אירוניה של הגורל?

אבל עד שנת 1943 עוד זמן רב, התקופה המתוארת בהמשך, מספר שנים לפני כניסת המאה העשרים. לבוריסלב הגיעו נציגים של בנקים גדולים וחברות ענק מווינה. כולם גילו להיטות יתר להשקעות בתעשיות הנפט המתפתחות בעיר. ברור שבמצב עניינים שכזה, בעלי עסקים זעירים לא היו מסוגלים להחזיק מעמד. לא עזרו אמצעים שונים כמו התאגדויות, יסוד בנק יהודי וכ"ו. נגד שיטפון ולחץ בלתי מרוסן של ההון הגדול, לא היה ליהודים בעלי עסקים קטנים שום סיכוי. אפילו עסקים גדולים של ליברמן ואחים גארטנברג, עמדו בקושי בהתחרות. מדי יום ביומו נסגרו עסקים ופועלים רבים מצאו את עצמם בלי מקום עבודה. רבים נשארו בלי פת לחם. מחנה מחוסרי פרנסה גדל בהתמדה, רוב בעלי עסקים זעירים, הצטרף אליו. מקור הרע היו: פולני שומסקי, מטעם - בנק לקרדיט ומומר וועבער מטעם בנק ממשלתי. הם ידעו בעזרת נציג של משרד החקלאות, להוציא תקנות האוסרות לרוב עסקים קטנים להמשיך ביצור, כביכול מסיבות בטיחות. אבל הייתה זו קנוניה שפילה של בעלי הון גדול לסלק מדרכם מתחרים. כתוצאה מהאמור לעיל נשארו ששת אלפים יהודים ללא עבודה ואמצעי מחייה.

מצב אומלל של מחוסרי עבודה, לא הדאיג במיוחד את עשירי מבני עמינו, בעלי עניין בבנקים שהוזכרו. סלומון מאיר רוטשילד ושמואל ריטער, בעל תואר האצולה VON- . הם הסתפקו בדו"ח של שונא ישראל שומנסקי, שפועלים יהודים לא מתאימים לעבודה בציד מכני חדש, לכן אין כול אפשרות להעסיקם במפעלים שהוקמו. פניות יהודים לעשירים אחרים, בעלי השפעה בחלונות הגבוהים, לא נשאו פרי, אחד מהם היה -דויד RITTER VON, גוטמן. סיפור מעניין קשור בשם זה:

במחצית שנייה של המאה ה-19, הגיעו לווינה שני אחים צעירים דלפונים מחוסרי כול, וועלוול ודויד גוטמאן. הם החלו את הקרירה שלהם בהספקת פחם לחימום בתים. אבל חיש גילו יוזמה וגם מזל לא

אכזבם ובזמן מהיר עשו מספיק כסף, שאיפשר להם להיכנס לשותפות עם הרוטשילדים. הצלחה מדהימה, ללא ספק. במצב עיניינים שכזה, הצליחו לרכוש להם תואר האצולה-RITTER VON. בעקבות הצלחות אלו בא גם, כבוד נוסף. הם נתמנו כיושבי ראש של אגודות חברתיות שונות. מה עוד אפשר לבקש?! לפניית יהודי בוריסלב, שלחו הגוטמנים מהנדס לחקור בדבר. בחוות דעתו, הוא חזר על טענתו של האנטישמי שומסקי, שיהודים לא מתאימים לעבודה קשה במפעלים המדוברים. לדעת רבים, הדו"ח הזה חיבר לא אחר אשר דויד גוטמן בעצמו.

מצב רוחם של מחוסרי עבודה, בעלי עסקים ופועלים כאחד, הלך והתדרדר. רובם הגיעו לעוני מוחלט, חוסר דבר אלמנטארי באמצעי מחייה, כמו פת לחם. במכרות ענקיות שהוקמו בעיר, עבדו רק מזורים ורותינים, שגויסו מכפרים מרוחקים. ליהודי לא היה כול סיכוי להתקבל לעבודה במפעלים אלה. הגיעו אומנם שמועות על תנאיי עבודה מחפירים ששררו במכרות אלה, אבל כול יהודי, היה מוכן להיכנס לעבודה למרות זה. לפחות להבטיח קיום מינימאלי למשפחות הסובלות חרפת רעב ועוני מנון. אי-שקט בעיר הלך וגבר. אחרי החגים בשנת 1896, החלו פועלים ששיבה בבית היו בלתי נסבלים, להתאסף במקומות שונים בעיר ושפכו את מר ליבם בקולי קולות. "לחם, עבודה אנו דורשים, ילדינו סובלים רעב וקור עז, הם על סף המוות". זמן חלף לאיטו ולא נראתה באופק שום ישועה. בייאושם, טענות שלהם הופנו גם לשמים-"אלוהים! למה אתה כה אדיש לקול תחנונינו, איזה עוד אסונות צפויים לנו"? מספר משתתפים באסיפות מחאה ממין אלה, גדלו בהתמדה. באחת מדמונסטרציות יחסית המוניות, לפתע קרה משהו בלתי צפוי, נשמע קול אדיר, מלא אחר מאשר-משה לץ, שהיה ידוע לקבל כול אירוע בבדיחות הדעת, "יהודים למה אנו מחקים, יחד כולנו נעלה למכרה הגדול!" זה היה כעין קש ששבר את גב הגמל. המון, זו מהמקום בצעקות, "לחם עבודה, כולנו נעלה למכרה הגדול". אנשים שהיו עדים להתארגנות ספונטאנית של המון מוסת, גילו ספקנות אם זה יעזור, צעיר אחד צעק, "פה לא מקומינו, לארץ ישראל עלינו לעלות!", אף אחד לא היה מוכן להתייחס לשום טענה. המצב נעשה דרמטי ביותר.

כשהמון התקרב לגדר המפעל, המנהלים, מרוב פחד חיפשו מסתור במיכלים ריקים, אבל הגוים הפולים ורותינים, יצאו לקראת המון יהודים זורקי אבנים והחלה התמודדות כוחנית רצינית למדי. יהודים גילו אומץ ולחמו בגבורה, הם התקדמו ושברו בדרך כול מה שהזדמן. לפתע נשמעה צעקה יהודים, צבא!! זו הייתה נקודת שבירה, המפגינים לחמו באומץ והיו קרובים לניצחון, ז"א להתקבל ע"י הנהלה ולהשמיע את טענותיהם. אבל נגד צבא, חס וחלילה. עד כדי כך לפרוק עול לא היו מוכנים. החלה בריחה המונית. כך הסתיים המרד זוטא של יהודי בוריסלב, בהשתתפות כמה מאות אנשים מאוכזבים.

*

עניין של-ששת אלפים יהודי בוריסלב, מחוסרי עבודה הגיע לבאזל, שם התקיים הקונגרס הציוני ה-2. נציג של משלחת מגרמניה, התנגד לעסוק בבעיה, שהיא באופייה סוציאלית-פוליטית, וזה לא שייך לדיוני הקונגרס. שנה אחת בהמשך, בשנת 1899 - ד"ר טאודור הרצל, בנאום רגשני שלו, תיאר את מצב

טרגי של יהודי בוריסלב האומללים, הפעם התערב יו"ר של סייע לונדונית הרב, ד"ר גאסטר, בנימוק דומה, שאין הנושא מתאים לדיונים בפורום זה. אז קמה אשתו של נשיא ציוני אמריקה, גב' גוטהייל, והציע לארגן מגביט בין נציגי הקונגרס. הצעה מומשה, נאסף סכום של –אלף פרנקים שוויצריים, בזה הסתיים הסיפור. למיותר להדגיש שהייתה זו טיפה אחת קטנה בים של צרכים.

לפי פניה של עיתון לונדוני- "JEWISH WORLD", עו"ד שאול רפאל לנדאו, ביקר במזרח גליציה, התעכב זמן ממושך בבוריסלב, התרשם עמוקות ממצבם האומלל של מחוסרי עבודה יהודים. הוא ניצל את קשריו עם ארגון " בני ברית" בגרמניה, בעיקר – סילזייה העליונה, הצליח לאסוף סכום כסף רצני, שהועבר לארגון " אהבת ציון ". בעזרת כסף זה, עלו ארצה מספר משפחות מיהודי בוריסלב.

דוגמה ברוכה זו השפיע על הקמת – בשנת 1891, ע"י ברון הירש "ארגון לחקלאות יהודית" שאיפשר ל- 500 משפחות להגר לארגנטינה. הייתה זו עזרה משמעותית, אבל עוד נשארו בבוריסלב, שלושת אלפים יהודים מחוסרי עבודה.

פעילות מיוחדת במינה יש לזקוף לעזרתו של ברון הירש, בשטח החינוך. הוקם ב"ס על שם ברון הירש. אומנם מפלגות ציוניות, שפעלו כבר אז בבוריסלב, מתחו בקורת על טנדנציות אסימילציה בביה"ס, אבל עובדה ש-400 ילדים מצאו מקום מקלט, גם לימודים וגם תזונה מדברות בעד עצמן. עוד נשארו ילדים בלי מסגרת חינוכית, שנאלצו לעזור לפרנסת המשפח, הם יום שלם הסתובבו בשטחים תעשייתיים, אספו כול פיסת דונג, אותה עבודה נפלה בחלקם של בנות יותר מבוגרות, משום מה קראו להם "קוצינרקי". בתים של הדלפונים, דמו ליושביהם בהם, הם התכופפו ונטו להיקבר באימא אדמה, שבמעמקיה הסתירה אוצרות, אבל אליהם היתחסה כאם חורגת אכזרית.

3. מחוכר ליורש, בעל אחוזות:

דאגה עמוקה. לפני דקות עזבו את המשרד, חברי הנהלה של חברה: מוזעס שרייבר, הענריק נוימאן ואיגנאצי בוכבאום. לאחר התייעצות של שעתיים, לא היצלו להגיע להחלטה מוסכמת. חוס כבד בפתחו של חודש ספטמבר, ומתיחות פוליטית, כתוצאה מהכרזת גיוס מילואים, תרמו לאווירה מעורערת זו. דירקטור התבונן במעטפה ממוענת: "הנהלה של חברה – יורשי נכסים של דויד לינדנבאום, בוריסלב, רח' קושציושקו, 132... מי יודע עוד כמה זמן האינסטיטוציה הזו תתקיים. אלפי סימני שאלה הטרידו את שלוות נפשו, תשובות לא התגבשו. בסוף שאמואלי הרים את שברפורט הטלפון וחייג מס' 1159. השיחה, עם מוזעס שרייבר, לא ארכה זמן רב. שרייבר הסכים להצעתו של דירקטור, לדחות את מתן תשובה למכתב האמור, ל-1 לספטמבר, בסך הכול כעבור ימים ספורים.

*

לרגלי הרי קרפאטים, ממוקם כפר ציורי, קרופיבניק. נהר סטרי, שעל גדותיו שכנו עיירות וכפרים רבים, טבועים בשדות ירוקים ויערות שכיסו את גבעות והרי הסביבה. הנהר הציורי הנ"ל, מקור מים חיים ודגה עשירה, התפטל בין מקומות המוזכרים, עד לשפך נהר גדול יחסית – דניעסטער. ההר הגבוה בחלק מהרי הקרפאטים – קרוים ביעשצאדי, פאראשקה, משך את אוהבי טיולים, בכול עונות השנה כולל גם חורף לספורט סקי ומגלשות. באמצע המאה ה-19, בעל של הכפר על 2000 הקטרים שלו, היה אציל – נאהויבסקי. חלק מאדמות היו חקלאיות, חלק אחר היה מכוסה יערות סמיכים. האציל העשיר אוהב חיי הוללות, נהג להזמין את מי ומי לציד, ערך סעודות מפוארות ולא שכח להרשים את אורחיו, באהובתו יפיפייה, שהביא אותה מווינה.

ידו הימנית של האציל, היה יהודי ירא שמים, דויד לינדנבאום. בכול עניין, מסחרי, פיננסי או אפילו פרטי, תמיד שאל בעצתו של דוידל, כפי שקינה אותו בחיבה. לא היה מקרה, שעיצתו של דויד איכזבה את האציל. היחסים ביניהם היו מיוחדים, הרחק מזה שבין חוכר ובעל אחוזה. בזמן אחרון אדון נאהויבסקי, הוציא סכומי כסף גדולים, על אהובתו בעת ביקורם בחו"ל. כעת חסרו לו מזומנים, למימון ציוד מודרני חדיש למשק, שתכנן להעמיד על פסים מודרניים. נוסף על כך הטרידו

את מחשבותיו סיפורים, ממש דמיוניים שהגיעו מבוריסלב, על התעשרות משקעים בחפירות בבוריסלב. מלות קסם, דונג ונפט לא נתנו לו מנוח. הוא החליט לשלוח לבוריסלב את הנאמן שלו דויד, לברר במקום עניין שווק, כמות גדולה של עצים, שלפי שמועה הביקוש להם מאוד נדרש, לחיזוק החפירות. נוסף על כך עליו להתעניין ברכישת שטחי אדמה, בעלי סיכוי למציאת הנוזל השחור.

ביקורו של דויד לינדנבאום בבוריסלב, נארח לא יותר מיומיים. הוא הספיק לקבל מספיק אינפורמציה בשתי שאלות, נושאי התעניינותו של הבעל הבית שלו. בהגיעו לבוריסלב, נודה לו על ריב בלתי מתפשר, בין שתי חברות הכי עשירות בסביבה: אחים גארטנברג מריבניק ועשיר מוכר ומכובד מקומי ישראל ליברמן. סיבת הסיכסוך בין נובורישים אחים גארטנברג ועשיר וותיק בעל חפירות אין ספור, ליברמן, מקורו בעסקה גדולה שאחים גארטנברג זכו בה. לטענתו של ליברמן במירמה. ליברמן, ניהל משא ומתן מתקדם, עם בעל שטח אדמה רציני - בטוסטאנווויצה, אנדזיי דרוזד. הם נפגשו מספר פעמים ועמדו לסיים ולחתום על העסקה, אבל שוב איזה סעיף זעיר בחוזה, מנע זאת. יום אחד התפרסמה ידיעה מרעשה שאחים גארטנברג, רכשו את שטח אדמה האמור. לרוגזו של ליברמן לא היה גבול. שני פירחחים מריבניק, הצליחו לסדר אותו, על זה הם ישלמו ביוקר. אש הנקמה בערה בעצמותיו. פגיעה ביוקרתו של גדול תעשיינים בכול הסביבה, זה היה בלתי ניסבל.

דויד לינדנבאום, החליט לנצל את יריבות בין שני אילי תעשיית הנפט והדונג, למטרות שלו. שכנע את ליברמן לקנות עצים אצלם מיערות קרופיבניק, בתנאים מועדפים. ליברמן מצא הזדמנות להתנקם, בשנויי נפשו, הגרטנברגים, חתם על חוזה לקנות כול כמות עצים הדרושים למפעלו וגם שכנע את ידידיו התעשיינים, ללכת בעקבותיו, תוך ניתוק קשרים עם, נערים מריבניק.

עם שובו משליחות, דיווח לאדונו על כול הסיפור בפרוטרוט, על הצלחה מסחרית בקשר לשיווק עצים. לאשר לרכישת אדמות, הוא טען שאין זה זמן מתאים להיכנס לזה, תהיה זו הרפתקה ספקולטיבית ומסוכנת מדי. לזה יבוא יום, מבטיח יותר.

אדון נאהויובסקי, בסקרנות ברורה ובהנעה, שמע את הסיפורים של נאמנו, דויד, שיבייך את הישגיו ולסיום השיחה, בישר לו שבעוד יומיים מגיע אליהם אורח מכובד, בעל של בוריסלב, האציל קארניצקי. האציל הגיע עם שני משרתים, במצב רוח מרומם. אהב צייד עם ידידים, הייתה לו יד רחבה, שום תענוג לא היה בשבילו יקר למדי. היה אהוד בין כול אנשים, סיפרו עליו מעשי גבורה " בהתקוממות ינואר". בקיצור אישיות מכובדת. אדמות בוריסלב, בבעלותו כ- 6000 הקטרים, הביאו לו מספיק אמצעים, שהצדיקו את תאוות חיים שלו. בדרך שוחח בסיפוק עם ידידו, דרש בשלומה של אהובתו. "איך מרגישה האלילה שלך?" - "או! היא נהדרת, אין מלים בפי, לתאר את יופייה". ואיך העסקים? ובעיקר איך אתה מסתדר עם מזומנים? על כך ענה המארח, בנקודה זו אני פטור מדאגות, יהודי שלי דויד דואג לספק לי כול צרכי, הוא לא פעם הוציא אותי ממצבים לגמרי לא פשוטים.

הציד נמשך איזה שעותיים ואז, באופן בלתי צפוי, השמים התכדו, עננים מבשרי גשם כיסו את האופק כולו, סערה הייתה בפתח. קארניצקי לא נענה להזמנה של נאהויובסקי, לבקר בארמונו עד עבור הזעם, בכול המהירות, פתח בדהירה בכיוון סכודניצה, בדרך הביתה.

גם בעל הבית עם משרתיו, פנו בדרך הביתה.

נאהויובסקי, מאושר שיגרום לאהובתו שמחה, בחזרה מוקדמת מציד, שבדרך כלל ערך שעות רבות,

נתן למשרתיו רשות להיכנס לבית מרוזת, להתכבד בבירה על חשבוננו. לבד המשיך בדרך הביתה. כשהתקרב עד לכניסה, מופתע מהשקט ששרר בבית, רק מחדר שינה נשמעו קולות של אהובתו, אלוהים! איזה אסון, היא בבדי מרגישה לא בטוב וזקוקה לעזרה.

מבוהל, פתח את הדלת.....רגע של שקט, ואז שתי יריות הרעידו את החדר. בריצה מטורפת עזב את הארמון, לביתו של דויד, נשם בכבדות, לא מסוגל להוציא הגה מפיו. דויד אף פעם לא ראה את אדונו במצב כה אומלל. מה קרה? נאהויובסקי משך את דויד לחדר נפרד, ובצעקה נוראית התוודה, "הרגתי את אהובתי ואת הנבזה המשרת שלה!"

"אני מוכרח להימלט מפה מיד! אין לי רגע, אני אכתוב לך על הכול, כעת תן לי כול הכסף שברשותך, אני מוסר לך את כול רכושי, אתה תשלח לי כסף לפי הכתובת שאודיע לך, בינתיים אף מלה.

אחרי מנוסה של 3- שעות הגיע נאהויובסקי להונגריה. משם עבר הגבול לאטליה ואחרי זמן היגר לאמריקה. לינדנבאום שלח לאדונו כסף, עד שהצטבר סכום כללי של שווי כול הרכוש שקיבל. בית משפט מדרוהוביץ ערך שמאות של- קרופיבניק וכול הרכוש שנמסר ע"י נאהויובסקי ללינדנבאום, וכך נהפך דויד לינדנבאום מחוכר לבעל אחוזות.

בפרק הקודם, הוזכר אציל בעל של בוריסלב. למרות העושר הרב, הוא תמיד גרר אחריו חובות גדולים. חיים בווינה, שבימים אלו נחשבה כמרכז עולם בתרבות, אמנות, חיי בילויים, בתי קפה ומסעדות מפוארות. ליהנות מכול זה דרוש היה הון. אציל קארניצקי היה חסיד גדול של חיי שעה עד הוללות. כשחובות לחצו עליו, הפתרון הפשוט, לקחת הלוואות. הוא נזכר בהמלצתו של נאהויובסקי, ששיבח את יהודי שלו, דויד לינדנבאום והחליט לפנות אליו. אמרה פולנית מוכרת- "Jak bida to do zyda". [בתרגום חופשי- "אם בחובות אתה לחוץ, אל יהודי מהר רוץ".

קארניצקי כיבד את לינדנבאום בביקורו בקרופיבניק, תוך חשש רצני מפני קשיים וערבויות, שהוא בודי ידרוש כתני להלוואה. אבל כפי שהתברר, השיחה ביניהם הייתה ידידותית קלה תוך הבנה הדדית.. בחוזה לינדנבאום רק העמיד תנאי אחד, הדין באי פירעון חוב במועדו. קארניצקי, אחר מיספר ימים נסע לווינה, שמח בחלקו וטוב לב, מרופד בסכומי כסף, שענו על צפיות שלו. אבל חיי ווינה בלעו במהירות כספים, קארניצקי בלי היסוס פנה כול פעם ללינדנבאום להלוואות, נוספות נגד התחייבויות מוסכמות.

פרטים רבים על חיי אצולה ביניהם גם קארניצקי, נכתבו בספר של אותה תקופה-מאת מחבר – פורעמבאלסקי. ממנו נודע שכתוצאה מדרישות של קארניצקי למימון ופזרנותו, כול הרכוש שלו נפל כפרי בשל בידי לינדנבאום.

לינדנבאום, ידע לנהל את העניינים בתבונה, בלי הרבה סיכונים. הוא החכיר אדמות לחיפושי נפט, תמורת-20% ברוטו, דהיינו חמישית מכול הנפט שהצליחו להוציא מאדמתו. נוסף על כך הוא קיבל 0.3 ק"גמ תבואה, לכול מ' מרובה של אדמה מעל למכרות, מכפריים שעיבדו את האדמות. עושרו של משפחת לינדנבאום שכלל גם יערות ואדמות, גם ב-הוביצא היה להם מפעל לגז, היה גדול עד למאוד.

הנהלה של חברה יורשי, **דויד לינדנבאום**, לא התייחסה למכתב בספטמבר 1939, גם לא מאוחר יותר, למעשה אף פעם לא. במשך שבוע מיום קבלת המכתב, האירועים התפתחו במהירות בזק. נציגי הנהלה: שאמואלי, בוקסבאום, ניומאן ושרייבר, אם נפגשו, זה אולי בבונקר.... ושם דבר יחידי בו התענינו, איך להציל את נפשם ממלחמה הארורה.

*

4. בוריסלב של ימי צעירותינו:

ו טישמיעניצה ממשיכה לזרום: לאמיתו של דבר, נהר – קלונדיקע, הזורם בצפון מיזרח קנדה, התפרסם יותר מנחל קטן – טישמיעניצה, שמקורו בהרי קטרפטים, ומתפצל עד לשפך נהר, דניעסטער. שני מובילי מים, ללא קשר עם גודלם, התפרסמו כמפיקי זהב. השוני העיקרי ביניהם: שהזהב שזרם בנחל בוריסלבאי, היה בצבע שחור או חום, "זהב שחור". הזהב האגדי הקנאדי, משך אליו טיפוסים שונים הרפתקנים, מחפשי התעשרות מהירה. מוצאם מאמריקה וארצות אחרות. לעומת זאת, הזהב השחור היה פרי המצאתו של יהודי ועסקו בייצורו בעיקר יהודים בני בוריסלב. אלו שהתמזל להם, לעבור את השואה הארורה, להישאר בחיים ולהגיע לגיל – גבורות [80 שנה], זוכרים ויודעים לספר, שאבות שאבותיהם עסקו בעבודה מפרכת זו.

שמילק, נזכר בסיפורים ששמע מאביו – "הלעבאק". [מקצוע מיוחד לאיסוף שיריות נפט]: בזמנים ההם, כשאביו וסאבו הלכו לאסוף את שיריות הנוזל השחור, לא היו ברחובות מדרכות. עם השנים היה הכרח לכסות את הצינורות הענקיות בקרשי עץ, תחליף למדרכה. לא פעם איזה חלק מהקרש נשבר, והאירוע נגמר באסון.

השיטה זו של איסוף שיריות הנוזל היקר, מחוץ למכרות, באמצעים פרימיטיביים, היה ידוע רק בבוריסלב. דוגמה אחת מיני רבות, טישמיעניצה ונחלים קטנטנים אחרים ובורות, בהם, התאספו מים וגם נוזלים אחרים, בעיקר בעונות הגשם. כאמור לעבאקים, המציאו שיטות שונות לאסוף את הנוזל היקר, תוך הבדלתו בשאר הנוזלים. עומק המים של הנחלים היה מאוד קטן. הלעבאקים, נכנסו לנחל עם סיר גדול עם חורים קטנים, בשיטת משפך נשאר בסיר הנוזל היקר. שיטה אחרת, ירק גבוה קשרו דמוי זנב סוס, הכניסו אותו לכול מקור מים. הזנב ספג את הנוזלים, על הלעבאק היה להפריד את התפל מהנוזל היקר. כך בעבודה סיוזיפית טיפין, טיפין, אספו את הנוזל. כשהצטברה כמות מספקת מכרו את זה לסוחרים שעסקו בכך. הבגדים של הלעבאק היו תמיד נוטפים ריח לא נעים. מראה שלהם עורר רחמים לסוג הפרנסה של המסכנים האלו. מבקרים בבוריסלב, תיירים, באופן מיוחד המבריאים בטרנסקאביעץ, היו מלאי רחמים לעובדים כה קשה לפרנסה זעומה. אבל, היו גם לעבאקים שהרוויחו יפה, צברו חסכוניות מכובדים, שהבטיחו פרנסה בכבוד, וגם דאגה לעתידם של ילדיהם. נדוניה לבנות ולפי הצורך מימון לימודים לילדיהם מוכשרים בחו"ל. פולין כידוע לא אפשרה ליהודים ללמוד באוניברסיטות שלהם. numerus nullus, הידוע לשמצה.

אמצעים ללעבאקות הלכו והשתפרו, למשל המצאת "lapanka" – מלה בעברית, אולי "חאפער", מכשיר שניצל איזה נוסחה, הבדל בין משקל סגולי של נוזלים שונים, ובזה הגיעו לאיסוף גדול יותר של הנוזל היקר. את כול היבול מכרו לבתי זיקוק קטנים: ליברמן, שוצמן, הוביצקה. עסק אחד

מחאפערס הללו נוסד כהתאגדות קואופרטיבית של מספר לעבאקים, ברח' – פאנסקה, ע"י מכרה "זגודה". שמות השותפים: יצחק משה טיללעמן, פייוועל מונאט עם שני בנוי, סרול משה יוספסברג, משה וולף שטיין, אברום לאלקסשטיין, שמעון אלטקורן, זאלמן רייך.

סטארוסטה של דרוהוביץ, העניק רישיון לחאפער שכזה – TERKIN, היה זה מפעל גדול מסוגו בשטח זה, ממוקם ע"י קולנוע "גראזינה. העסק הזה, כפי הידוע נתקל בקשים פיננסיים, קיבל אותו לחכירה, אשר סאמואלי, שחזר מסומטרה עם סכום כסף ראוי לשמו. הלעבאקים ידעו לייצר כול מיני מוצרים זולים לטובת הכלל. למשל, כתחליף לחימום הבית לעניים, שלא יוכלו להרשות לעצמם לקנות פחם, הם ניצלו את שיריות בלתי מנוצלות של החומר הסמך מדי – של "רופה" [חומר גלם ליצור הנפט] תוך תוספת ניסורת עץ, שאספו ממנסורות של גארטנברג או קרייסברג.. מתרכבת זו עשו כדורים ששימשו להצתה וגם לחימום.

דוגמה לאירוע המאפיין את חיי אנשים פשוטים ובעיות שעמדו ברומו של עולמם. פעם בעת עסקה של קניית כדורים הנזכרים לעיל, פרצה מריבה בין בעלת הבית גב' ווייס וסרול קרוי "לך דודי", בבוריסלב לכול אחד היה איזה כינוי. גב' הינדה ווייס, מוכרת כאישה שלוהה, רודפת שלום, פרצה בבכי, השכנים קהאנה, התערבו לצד גב' ווייס, ומריבה התגלגלה.

הינדה ווייס בעלת דוכן למכירת ממתקים לילדים, בדיוק אספה את המלאי של הסחורה, כי היה זה ערב שבת. זו גם הייתה שעת המריבה. בזמן הזה הופיע בזירה, איש ריב ומדון ידוע שיכור, הקרוי "החלט הירוק" [די גרינע בעקעשה], דחף את הינדה והסחורה שאספה התפזרה ובחלקה נשפכה למים. זו בעצם הייתה סיבה לבכי מר שלה. במקרה עבר במקום הערש יאשקע, איש שיחד עם שני חבריו, פישל סטעפאן ואלי רישעלעס, היו מוכרים בכול הסביבה כבעלי הזרוע, קרוים "ווילע יונגען". אוי, למי שהתחיל איתם. הם הגנו על יהודים לפני גואים, גם היו מוכנים לעזור למסכנים, שהגורל התאכזר להם. אפילו משטרה התחשבה בהם. הערש יאשקע, כיבד את השיכור במכת אגרוף הגונה, ולהינדה עזר לאסוף את הסחורה, תוך כדי כך שם בכיסה מספר מטבעות כסף, בלי שהיא תרגיש. כאלה היו אנשי הזרוע, רחוק מלהיות צדיקי הדור, אבל ללב רחום, לא פעם נתנו ביטוי. את זמנם הפנוי בילו בישיבה על הגשר, מעל טישמיעניצה, במרכז העיר. מתחת לגשר מצאו את מקומם, מחוסרי בית, שעסקו בכול מיני עבודות, גם שנגדו את החוק. ניב הדיבור המיוחד של אלמנטים האלה לא היה מקובל על אנשים תרבותיים, כשרצו להסב את תשומת לב של אדם שדיבורו לא יפה, אמרו לו "אתה מתבטא בלשון הגשר". דרך הגשר הובילו דרכים לרוב חלקי העיר ושכונותיה. בכיוון מערב-רח' פאינסקה, למזרח רח' מיצקעביצה, צפונה רח' זיעלינסקיעגו- המשיכה ל-בוולאנקה, טוסטאנוביצע וטרוסקאביעץ, דרומה- מגיעים ל פוטוק, באניה קוטובסקה וראטוצין. לפי גודל השטח בוריסלב היה במקום שלישי לאחר וורשה ולודז'.

המחבר מסיים את הפרק בשיר, פרי עטו של סופר- יוליוש וויט, שגורלו כשאר בני העיר שנרצחו בשואה, הוא מתאר אנשים יפים כהתפרצות. תרגום השיר ותוכנו קשים להבנה גם בשפה מקורית,

פולנית. אחרי מחשבה שנייה, אני מנסה בכול זאת לתרגם, תוך בקשה סליחה מראש

תופעת לעבאקות" מעולם נעלמה
וטישמיעניצה את זרימותה ממשיכה
לא למדתי בעל פה להפנים את אהבה
בכול זאת אני חוזר ומשנן ללא הפסקה
מיתקנים- מיתקנים – מיתקני כלים שונים וחבלים
מכונות מיכלים מקדחים
אדמה עתיקה ופורייה...
אדם מכול התפרצות ביופיו עולה.

5. פרפראות מעל " טישמיעניצה" :

זוכר אתה את השיר- " בבוריסלב מנגנים , בוולנקה שומעים"

סענדער פיפיק, שלוימע לאפונדיק, דויד בויקע, מענדל פוניע, לייב באזאר, יאנקיעל פאניציק...הנה לכם מספר דוגמאות , מיני רבים שנדבקו להם שמות - כינוי , לפיהם הכירום. קביעת כינוי לאדם היה לכול החיים, איך הם נוצרו ועל ידי מי , אין לדעת בוודאות. למשל בעל בית מלאכה -נפחיה, דערפער, מוכר היה כאלטער [קובל]- נפת, לשכנו מאורער קראו פשוט מעכל שוסטער. הכינוי נוצר לפי העיסוק. לפעמים התגבש הכינוי לפי צבע שערות , למשל לד"ר ליכטגארן הרופא קראו , הרופא הגיינגיי. ניסיון לחקור את הנושא ע"י פישל שלוספעלד- , התברר כמשימה בלתי אפשרית, כי לכול אחד מ-17 אלף יהודי בוריסלב היה איזה כינוי, אולי זו הגזמה!. מי יודע?

*

סוכן מסחרי עובר ברחוב ושואל אדם שצועד מולו,

- איפו גר פה רוזנר?
- אין פה מה שהו כזה!
- זה האיש , שיש לו חנות צבעים.
- אה! זה יאנקעל קייס [גבינה]

רוגמה נוספת: למשחק כדורגל, עם קבוצה מקומית "קדימה" מגיע קבוצה בעלת שם מלבוב "האסמוניא". אחד מהאורחים שואל, על קונדיטוריה – אוברלענדער. אצלנו יש רק שלש קונדיטוריות: לינהארד, קאופבערג וקוקומוץ, באיזה מהן מתאספים ספורטאים? ממשיך האורח, -אז תגיד, קוקומוץ ולא איזה אוברלענדער.

לאחד מבעלי בתי קפה, נדבק כינוי – "שיע גוי", הינה מספר בדיחות הקשורות בשמו: שיע מחליט לקנות לחגים – מחזור חדש, בחנות ספרים פוגש במקרה את אורן יציק פרידלנדר, מנהל תלמוד תורה, ולץ לא קטן. שיע גוי, בוחר מחזור מהודר, פרידלענדער מעיר בהדגשה: - כול הספרים האלה הם מלפני שנה! אם כך- אומר שיע גוי – אז לא אקנה!

*

שיע גוי מתפאר, שאצלו בבית קפה מנגנת תזמורת: - תזמורת, על טהרת גברות, מורכבת משישה גברים.

*

במקרה אחר, שני אורחים בבית קפה של שיע גוי, מתרגזים שמלצר לא ניגש אליהם. על זע שיע פונה למלצרים בכעס: - יושבים שני אורחים מחורבנים ואתם לא מספיקים לשרתם?

*

מעטים היו כאלה, שהכירו את אנשי הזרוע- "ווילע יונגן" לפי שם המשפחה שלהם, מפורסמים ממעלליהם, שלא פעם עמדו בסתירה לחוק. אבל תמיד היו מוכנים להושיט עזרה לעניים ומיסכנים. כול אחד ידע שלא כדי להתחיל איתם: לייביש הגיינג'י, פישל סטעפאן, הערש יאשקי. חבל מאוד, שבזמנים אלה, כשבוריסלב היה – **שלנו** – כשליהודים היה מה להגיד- לא הטריח עצמו אף אחד, לכתוב ולתאר אירועים שונים מחיי העיר... מי חשב אז? מי האמין?, שבוריסלב יעלם לעולמי עד.

היום מנסים יחידי סגולה לדלוף מזיכרון, סיפור זה או אחר. בפגישות מקריות אפשר לשמוע – האם אתה זוכר אירוע זה או זה? מנסים להציל משכחה גמורה, מה שעוד אפשר להציל ולשמר בתודעה. הערה אישית: אינני סופר או מתרגם מוסמך, המאמץ שאני עושה לתרגם פרקים חשובים לדעתי, מיידית לעברית וכעת מפולנית לעברית, המטרה לאפשר לאלה שלא שולטים בשפות במקור, לקרא בשפה עברית פשוטה, שבה אני גם לא מהידענים הגדולים. יתכן שבאמונה זו אני שוגה בנאיביות?

*

כול העיר הכירה את קורות משפחת גולדהאמער, שהתפרסמה בשנים ראשונות של הופעת נפט בעיר. הם גרו בשכונה מחוץ לעיר, ברח' זיעלינסקיעגו, בבית קטן. בעלת הבית התאוננה, שכול ניסיונותיה לרחוץ את רצפת העץ, מדי פעם, מופיעים כתמים שומניים חומים ומלכלכים את הכול מחדש. שדבר קרה בערב שבת, היא ממש נתקפה בהיסטריה. תוך ככי מר הביע, טענה נגד הגורל שמעניש אותה בלא עוול בכפה. "אלוהים בשמים מה חטאתי? למה מגיע לי זה." גולדהאמער הזקן, היה מספר בבית הכנסת, על עגמת נפש של אישתו. כעבור זמן לא רב, הופיעו בביתו אנשים, שמעוניינים היו לשחרר אותו מקללה, שלדעת אישתו רובצת על הבית. הם מעוניינים היו לקנות את הבית. אחרי דין ודברים נמכר הבית בסכום הגון. גולדהאמער, פועל דלפון החליף את המעמד ונעשה ליהודי אמיד משכבת ביניים. למרות זאת בעצבות עזב את נחלת אבות, ובשברון לב התבונן, איך שהורסים את הבית שמצבו היה קרוב לחורבה. במקום זה כעבור חודש, הועמד מיגדל קידוח, שסיפק את הזהב השחור בכמויות ניכרות.

*

מספר שנים לפני המלחמה, אירע בבוריסלב אסון. בנות צעירות מתו מטוברקולוז. אחת הראשונות הייתה, דונציה פרוינד, בת יפת תואר, בתו של דירקטור קונצרן הנפט "מאלופולסקה". אחריה מתה מאותה מחלה, דונציה באכמן, בהמשך רחלציה קופרברג ואחותה הצעירה. על העיר נפל פחד. רבנים החליטו לעשות מעשה נגד עין הרע. חיתנו זוג יתומים, בחצות הליל בבית הקברות, ברור על חשבון הכלל. מצד הנוצרים הופעלו הפעמונים בכניסיות, שקראו את המאמנים לתפילות ותחנונים. לא ברורה הסיבה, אבל המוות החטופה של צעירות הופסקה. הצלה ממות ממחלה שנחשב לנס, לא עזר ליהודים. כעבור זמן לא רב, הגורל הביא על כול הישוב יהודי פסק דין מוות אכזרי, במחנות השמדה: בעלזעץ, אושווענצים או בבוריסלב ע"י בית המטבחים.

*

יהודים בבוריסלב, בדומה למקומות אחרים, נהגו לפי מינהגים שקיבלו בבית מהורים או בחדר מפי המלמדים, לא לגזור ציפורניים או שערות בימים שני וחמישי. לא להשתמש בבית כיסה, בנר שעליו מודפסים אותיות עיבריות בגלל קדושה ועוד דוגמאות מסוג, שהיום קשה להבינם...

הנה סיפור, אחד מיני רבים. בחורף, חזר הביתה בשבת אחרי עבודה מר יעקב וואהל, מנהל מכרה. הדרך הייתה מכוסה שלג.. לפתע יוצאת מביתה העלוב יהודיה עטופה בצעיף חם, פונה ל וואהל, שחשבה אותו לגוי: "אולי אדוני מוכן להדליק את התנור בביתי, כי לנו יהודים אסור לעשות זאת בשבת." וואהל נענה לבקשתה ובתמורה כובד בפרוסת חלה, מבלי לגלות את זהותו.

*

כזה היה בוריסלב, תוסס ונאיבי, עם פולקלור צבעוני מיוחד במינו. היום האופי הזה נעלם, היום זו עיר לגמרי שונה, מגדלי קידוח הם נחלט עבר, במקום בית הקברות היהודי הותקנה תחנת בנזין, מה יש פה להמשיך? מה! מה!

*

בוריסלב שבשנות צעירותינו, נחשב בעינינו כסוף והתחלת עולם כולו, לא מעט בגלל רכבת מקומית, שהחלה את מסלולה מתחנה עם כמה קרונות של נוסעים, ומיכלי ענק, ליעדים רחוקים וחזרה לתחנה ובה שלד גדול – **בוריסלב - טוסטאנוביצע**, כיעד סופי, הללה היא לא נסעה.

בוריסלב, שלדעת פטריזטים מקומיים, היה מקור ראשון למציאת הנפט – "זהב שחור", ידוע במרחבי עולם. בשבילינו היה מקור גאוה, כעיר מיוחדת במינה, עם אנשים בעלי אופי ופולקלור ספציפי. פועל פשוט בתעשייה פטרוכימית, בעלי מפעלים, סוחרים, בעלי דוכנים בשוק, כולם אהבו את עירם, ונחל קטן ומסריח "טישמיניצה", בעיניהם דמה לאחד הנהרות המפורסמים. בקיצור עירם היה טבור של עולם. במציאות הייתה זו עיירה, קטנה ומוזנחת, בעלת אוכלוסיה מעורבת של 50-אלף נפש, לפי מירשם תושבים, באמצע שנת 1941. שליש פולנים, שליש אוקראינים, שליש יהודים, קהילה מכובדת של כ- 17 אלף נפש.

הזכרתי את מקצוע מיוחד במינו שעסקו בו רק יהודים, "לעבאקים", הם אספו את הנוזל היקר שמצאו במקומות שונים, שיטות היו פרי המצאותיהם. היו ביניהם עיניים מרודים, אבל גם כאלה שהרוויחו די צורכו על מנת להבטיח רמת חיים של עשרים.

באיזה שנה בגימנזיום, כתבנו על עיר הולדתנו, שפכנו דיו בתיאורים, על אהבה, גאווה וקשר מנטאלי עמוק לצור מחשבתנו. מי יכול אז לתאר לעצמו, שער אהובה וקרובה לליבותינו, תהפוך למקום זר, בלי יהודים מקוריים, ששכנינו מדרוהוביץ, כינו "מאלאכים" ואנחנו אותם "צעבולניקים". הכול נעלם, בשואה ארורה, נרצחים בבלזעץ, אושוונצין, נרדפים באקציות, שגם בני עירנו אוקראינים לקחו חלק פעיל בהם. רבים נפלו בחזיתות, או מתו מורעבים בברית המועצות. פולנים בהנאה התעשרו בהשתלטותם על רכוש יהודי. למען הגינות היסטורית יש לציין שגם נמצאו אחדים, שתוך סכנת נפשות הושיטו עזרה להצלת יהודים. אבל כאלו היו מעטים, מעטים עד למאוד. דוגמאות למעשים ראויים לציון: משפחת-גזעגורציק שהצילה 14 יהודים, יאדוויגה מארקובסקה, בוורשאו פעלה למציאת מקומות מחבוא לנרדפים יהודים וגם דאגה לספק להם מזון. סטאניסלב דז'עדז'יץ, הוצא להורג ע"י הנאצים, יחד עם יהודים מתחת לבית המטבחיים, באשמת עזרה ליהודים.

זיכרונות מסוג זה וגם סיפורים שונים על עבר הרחוק, נודעו במקרה, מפי מיספר מניצולי השואה, מבוריסלב שנתאספו בשנת 1978 - אצל ידידיהם שהתיישבו בשטוקהולם.

סיפורים גלשו ללא הפסקה, מי הזכיר מעלליהם מתנועות נוער, מי דיבר על "קדימה", שמצד אירועי ספורט, עשתה רבות בשטח תרבות וחברה. מקום, שרחש פעילות ענפה היה "בית יהודי", על יד ביה"ס העיברי, במקום זה אירגן דוניו שיף, חוג דרמטי על שם, "אנסקיי". ראוייה לציון ספריה שהייתה גם מקום מפגש של בוהמה: מאציעק זויליך, ברונו שולץ, יוליוש וויט.

לזויליך, ניבו עתיד מזהיר כאמן הציור. עם כיבוש ברית המועצות בשנים 1939, הוא שימש כמורה לציור. אחד התלמידים המבטיחים ביותר היה, ברוך [בוזין] וואהל, שנרצח ע"י איש גסטאפו.

אחד הנאספים העלה זיכרונות ממקום שהתפרסם בשם "פודוויז'ע", חצר. לסיפורים מפי כול הנאספים לא היה קץ. מה בעצם היה החצר? בעל מפעל קידוח, איציק קליינר נאלץ לסגור את עסקו בגלל קשיים. השכנים מסביב לאותו מפעל שמחו, שהשתחררו מרעשים ופגועים שונים אחרים. ילדים של קליינר, בני כיתתם ושכנים היו ראשונים, לנצל את המגרש הפנוי למשחקים שונים. לא עבר זמן, ותנועות נוער החלו לבקר במקום וניצלו את החדרים הריקים, ששימשו בזמנו כמשרד של המפעל. קבוצות של השומר הצעיר העבירו לשם שיחות קבוצה ופעילויות אחרות... הבית שימש גם לשירה בציבור, ריקודים, ווויכוחים בנושאים רציניים. הרבה פעלו במקום בשטח של הומור וסאטירה, אלברט שלעזינגר וטונציו שיף. עניין רב מצאו באיי החצר בערבים ספיריטואליים של טאדעק צוקיער. קריאת סיפורים פרי עטו של מארעק ראטנער, זכו להתעניינות מיוחדת. רבים היו מבקרים, שהעשירו את החצר בפעולתם האינטעלעקטואלית, כמו העשיו פערעלמאן, שעלה ארצה, היתפרסם כמרצה באוניברסיטה בירושלים, נהרג באיזה מאורע טראגי. להערכה רבה זכו, ד"ר פרידלנדר מורה לגרמנית בגימנזיה בבוריסלב, העשיו באווער ואחרים. תוך כדי דפדוף באלבומים, הוזכרו שמות של אנשים ומקומות ואירועים הקשורים איתם: שתי אחיות מבית פיכמן, דינקה ראב, בחורה הכי יפה בעיר, מצילום של קבוצת "קדימה" בולטים, שימעק ראנד, קובה ווייץ, הערץ שמער, הערץ שאללער.

בתמונה של בית הספר, רואים את לונק סאמעט. שהגיע בדרגת גענעראל בצבא פולני. הנאספים בשטוקהולם, בצד התלהבות וסיפורים, מקדישים שעות בהתבוננות שקטה, כאמור בתמונות גם משארית הפליטה בקאזאכסטאן, בקבוצה רואים נשען על מקל, את מונדעק ווייץ, על ידו יושבת אחות המחבר של הספר, בעטקה שמתה מוות טראגי בבוריסלב, ב-3 לדצמבר 1945, בתום המלחמה. אחד מפעילים בחצר היה מילק רוס. כשקם בתל אביב, ארגון בוריסלבים "דו נוט פורגעט", הוא ניבחר כמזכיר. גורל אכזר, לו חסך אותו בארץ, הוא נהרג ע"י ארבי בעת טיול בשכם, היה זה בראשית ימי המדינה.

אין בבוריסלב ספר יזכור. תפקיד הספרים המעטים שנכתבו, למלא את צו ההיסטורי המקודש "יזכור..." ראוי לציון בהכשר זה, שני ספרים של - קופפעל הולצמן: Jesli ciebie -

Ziemia bez Boga - zapomney. בתירגום: אם אשכחך, ו- אדמה ללא אל.

בעל חשיבות מכרעת, למלחמה עם מכחישי השואה, שהולכים ומתרבים, היא ללא ספק, ספרו בשפה גרמנית, פרי עטה של גרמניה, "Antworte Mensch!" - Renaty Reinke, היא סקרה במשפט - ברעמען, נגד הנצי האכזר, עדותם של אנשים. עדות של טונדה רייטער היא בלתי נשכחת.

6. משדה שור, עד איצטדיון – "קדימה":

בלי כול הסבר הגיוני, נהפך שדה שור בשבתות, לשדה קרב בין כנופיות נערים – של בוריסלב בוולאנקה. התמודדות ממש אכזרית, עם אבנים, שברי לבנים, מקלות וכלי משחית מסוגים שונים. היה זה בתקופת מלחמת עולם הראשונה. כול שבת, בלי הודעה מוקדמת ללא כול סיבה או פרובוקציה, התפרצה לחימה, שלא פעם הסתיימה עם פצועים. קורבנות אלה שחזרו לביתם, זכו לקיטונות של צעקות וגם מכות מהוריהם. בימים אחרים חוץ כאמור משבתות, היה שדה שור מקום בילוי לילדים מכול הגילים. "תשייכיי", נדנדות, שרים וריקודים וכ"ו. נערים מצאו להם תחליף להתמודדות אלימה בין שתי קבוצות, בעזרת כדורגל עשוי מסמרטוטים. משחקים אלה הלכו ועלו ברמתם, גם כדור השתפר והעיקר המקום שינה את כינויו משדה שור ל מגרש משחקים.

למרות שינויים אלה, מלחמות שבת לא פסקו. באחד השבתות, בא המנהיג של כנופיית בוריסלב לאחר ניצחון מזהיר, בהצעה נדיבה למנהיג המיתנגדים, משה מענדעל הוליי, להפסיק את מלחמות כוחניות ולהפכם להיתמדדות ספורטיבית - משחק כדורגל. סובלימציה ללא כול ספק עדיפה.

אבל לפני שההסכם של התפשרות נכנס לתוקפו, קרה מאורע מאוד רציני. כאמור בעת ההיא שלטו בבוריסלב הרוסים. החיילים שלהם - קוזאקים, שמרו על הסדר. באחד ההיתמדדויות של הכנופיות בשבת, קוזאק ניסה לפזר את הפירחחים, ואבן פגעה בראשו, הוא נפל, נלקח לבית חולים שם נפטר. ילדים המבוהלים התפזרו לביתיהם. צרה גדולה איימה על משפחות רבות, אבל יהודים בעת צרה, ידעו בימים אלה למצוא איזה פיתרון, שהשתיק את כול העסק הביש. מפקד העיר הרוסי, רופד במעיל חורף איכותי. קרוב לאותו מאורע, נכנסו לבוריסלב צבאות אוסטרוהונגריות וגרמניות ורוסים נסוגו, לא לפני שהציתו מיספר מיכלי נפט.

במגרש, קרה משהו סנסציוני, העביק הימבערג הופיע עם כדורגל תקני מעור. מאורע זה היה בסיס להקמת קבוצה כדורגל רשמית של סטודנטים "שווייט".

בשלבם ראשונים, הרכב הקבוצה היה מעורב, יהודים ופולנים, אבל תוך זמן קצר, הרגש הלאומי גבר

והתגבשה קבוצה מונוליטית יהודית, לא רק של סטודנטים. בין שחקנים ראשונים אפשר למנות: חיים אבערבאך, מאריאן באוור, ליפא בוחוואלטער, ולעק דינסטאג, בלום עייסענשטיין, מוניו האוסער, העביק היימבערג, סרוליק ליטמאן, יוזעק לוקס, הערץ שאללער, הערץ שמער, מוניו זיידמאן, אדולף וואגנער, קובה וויץ. ברור שלכול אחד מהם אפשר להקדיש מאמרים אין סוף. אבל מי עוד נשאר שזיכור על מי מדובר? נשיא הארגון היה מאנעק שאללער, בעת ההיא פקיד בכיר בפירמה רצינית. להצעות של בלומה אייזענשטיין, שונה השם של הקבוצה ל- "הכוח", ופעילות עברה למיגרש, שהקציב בעל קרקעות לינדנבאום. היו שאמרו, שנדיבות זו גרמה לאיש דתי כמו הגביר לינדנבאום נכיפות מצפון, בגלל חילול השבת. אבל בסופו של דבר הוא השלים עם המצב. פעילות רבה התקיימה גם בשדה שור כבעבר, שם פעלו קבוצות ברמות התחלתיות שונות, שהן היוו מילואים לקבוצה, בעלת מוניטין שקמה בהמשך – "קדימה". פעילות מתוארת לעיל, הצמיחה ספורטאים בעלי שם כמו: אחים ציולו ומוטל גינסבורג, דובקו גארטענהאוס, ברונעק יעגאר, מאקס קרוכמאל, שלומו וואגמאן, איזיו וועגנער, שווירוס הספורט הדביק אותו במידה כזו, שהקדיש לדיסציפלינה זו את עתידו. הוא קיבל תואר מטעם אוניברסיטה "יאגעלונסקה" בקראקוב, פעל רבות בשדה חינוך גופני בפולין ועם עלייתו ארצה גם בישראל. חניכים נוספים של קדם עסוק ספורטיבי כנ"ל, הראוים לציון: העסיו באקענרוט, בעניו פעלדינגער, קולו מייסעלס, דולעק רוסענשטיין, מיסיו שפערבער. להיתקבל לקבוצה, כשחקן מהמניין נחשב לכבוד והדר.

חיזוק רצני של "קדימה", היה ללא ספק, שימעק ראנד. הוא הצטיין לא רק ככדורגלן, אלא גם כמחנך הדור בשדה אתלטיקה קלה. בארץ התפרסם שמו ב-22 ליוני 1980, כמציל אנשים רבים ממות. היה זה בחוף הים בחיפה, שימעק גילה אומץ להשתלט על מחבלים ערבים, שהטמינו חומר נפץ בחול ומנע הרג המוני.

הנהלה של ארגון ספורטיבי מפואר זה, היה מורכב מאנשים צעירים, בחלקם תלמידי גימנזיום. בראש עמד מאנעק שאללער מבוגר יותר, בעל תפקיד רציני בפירמה גדולה, ומצעירים, רובם עוד תלמידי בתי"ס, לדוגמה קובה וויץ שחקן מצטיין, שהפסיק את פעולתו בקבוצה מסיבות מיוחדות. כאמור, בעת ההיא היה תלמיד בגימנזיום בכיתה שישית, לפני סיום שנת הלימודים, נקרא ע"י מורה למתמטיקה מיכאל גלאדיש ללוח. תוך פיתרון תרגיל מסובך, קובה התעכב למחשבה, המורה, העיר באירוניה "זה לא מגרש כדורגל! הא! איפה הראש היהודי שלך?" קובה התפרץ וזרק בכעס על הריצפה את הגיר שבידו וכיבד את המורה הרשע בסטירה הגונה בפרצוף. קובה סולק מבית הספר, נאלץ לנסוע לחו"ל לסיום הלימודים. בהיותו מהנדס, כתב באחד המכתבים, ששנים שהוא שיחק בקדימה, הן הזיכרונות היפות ביותר בחיו מעיר הולדתו בוריסלב.

לאחר מות ללא עת של מארעק שאללער, רשות הנהלה של הארגון קיבל ד"ר מיכאל מייסעלס, פרקורנט של פירמה "פעטרולעה". הודות לעבודה מאומצת של הנהלה ואזרחי העיר תומכי הקבוצה, נפתח ברוב פאר איצטדיון של "קדימה". עובדה מעניינת שאחד האוהדים הנאמנים של הקבוצה היה כול השנים, גוי-סטעפעק גורמייאק. הוא שמר על הרכוש של הקבוצה בקפדנות ונאמנות ללא גבול. דבר הראוי לציון שבסיכון חיו, הוא הציל בזמן השואה מספר חברי הקבוצה עם ממשפחותיהם מידי הפושעים הנצים, ביניהם שימעק ראנד.

האיצטדיון חיש נהפך למרכז תרבותי בעל מוניטין, שמשך את הנוער לפעילות ספורטיבית בענפים מגוונים: התעמלות, אתלטיקה קלה, סקי, כדורסל, כדורעף, טניס, פינק-פונק. מכול אלה כדורגל היה אטרקטיבי ביותר ומשך אליו את מיטב הנוער.

בעת ההיא הקבוצה הצטרפה ל-"איגוד הכדורגל הפולני". במהירות השיגה את אליפות של ליגה -ג-ב- ונכנסה לליגה-א, היוקרתית ולשחק עם קבוצות עלית של המדינה, על כניסה לליגה ארצית. להישג זה הגיע הקבוצה בהרכב של שחקנים מוכשרים: בערגער, דובקו גארטענהאוס, ציולו ומוטל גינסבורג, גראבוב, ברונעק יעגער, מאקס קרייסבערג, מאקס קרוכמאל, שאמו אוקערמאן, איזיו פארנעס, מאנעס פעפערבאום, שימעק ראנד, שלומו וואגמאן, העשו וועקסלבערג, איזיו וועגנער. הקבוצה הצטיינה בכול שלבי המשחקים, היא התמודדה על כניסה לליגה ארצית עם קבוצות עלית כמו: פוגון, צארני, אוקראינה, האסמונה, מלבוב וגם קבוצות מקומיות - יונאק, שצעלעץ, בעטאר. עונה 1939 הופסקה ע"י מלחמה, לכן הם לא הצליחו להיכנס לליגה ארצית. שני שחקנים ממש ווירטואוזים, שאמו אוקרמאן והעסיו וועקסלבערג, עלו על כול השחקנים ורמתם התאימה לקבוצות ליגה לאומית היוקראטיות ביותר. הם נרשמו באותיות זהב בתולדות הקבוצה-"קדימה", האהודה על כול יישוב יהודי בבוריסלב וגם מחוצה לו.

השחקנים שהוזכרו לעיל, לא הצטמצמו לכדורגל בלבד. הם פעלו רבות בענפי ספורט אחרים. שימעק ראנד ניהל את סקציה של אתלטיקה קלה, איזיו וועגנער והעביק היימבערג, היו אינסטרוקטורים של התעמלות, איזיו וועגנער, ארגן וניהל את סקציית סקי, בה השתתפו והצטיינו: געצעק פרידלאנד, הערבער לאנטנער, זענעק סובל, מרדכי ווייס. געצעק פרידלאנד בחור יפה תואר, בזמן השואה הסתתר ביער. חלומו היה להשיג נשק על מנת ללחם בעת הצורך. במאמצים רבים חלומו התגשם, ברשותו היה אקדח. פעם בדרך להשיג מזון לבונקר, עייף ממבצע קשה, בדרכו חזרה נשכב על דשה רך ביער, למנוחה קצרה. במצב זה הפתיע אותו קצין נאצי, געצעק לא הספיק להפעיל את נשקו ... הסוף הטראגי היה בלתי נמנע.

כפי שהוזכר, לתלמידי גימנזיום, היה קושי להופיע במדי קבוצה יהודית, בגלל איסור מהנהלת ביה"ס. ולא פעם, אחדים מבין השחקנים נענשו ואף סולקו מבית הספר. היה זה עוד ביטוי נוסף לשנאת יהודים, אנטישמיות לשמה.

משחקים מחוץ לעיר לא פעם היו קשורים בסכנת נפשות. במשחק בלבוב, נגד "הנשר הלבן", סקל הקהל המשולהב באבנים את אוטובוס של הקבוצה לאחר המשחק. תלונה רשמית לאיגוד הספורט לא נתנה שום תוצאה. שחקנים עמלו לטובת הקבוצה בלב ונפש, ללא שום תמורה כספית, כנהוג היום. פעם בנסיעה לעיר סטרי, מרוחקת כ-40 ק"מ מבוריסלב, התקלקל האוטובוס במחצית הדרך. אי-התייצבות למשחק במועד הנקוב, פירושו הפסד. התקשרות טלפונית עם הקבוצה המתחרה, לדחות את זמן המשחק, לא הואילה. החברה לא התייאשו, התלבשו בגדי ייצוג ורצו כול הדרך עד למגרש. למרות העיפות ניצחו במשחק.

הקבוצה הצטיינה גם במשחקים, עם קבוצות מפורסמות כמו "הכוח" ווינה, עם קבוצות אליטה מציכיה והונגריה ובשנת 1933 ארחה את הפועל תל אביב.

אוהדי הקבוצה צעירים ומבוגרים כאחד, ליוו את הקבוצה בהזדמנויות רבות, הזדהות בלב ונפש. היו ביניהם אנשי בעלי שם ומעמד חברתי: מוטל פריש, נחום מורלקוב, נתן קוך, יוסלי פליישר, יעקב רוט ועוד.

כפי שהוזכר, מועדון חברתי "קדימה" הצטיין בפעולות חינוכיות רבות וארגן מופעות לציבור הרחב. למטרה זו שימש והושיט עזרה ממשית "בית יהודי" [Dom Zydowski]. בשנת 1934, נערך פסטיבל ספורט לקהל הרחב, בהנחיית, העביק היימבערג ואיזיו וועגנער ובתמיכה מלאה של סאמעק באקענרוט ושימעק בורג. ספורטאים מעולים כמו הערבערט לאנטנער וזענעק סובל, לא הופיעו מחשש שדבר ייודע להנהלת ביה"ס, אבל אלה שלמדו בדרוהוביץ הסתכנו למרות הכול: מרדכי ווייס, פריץ קודיש. קהל רב קיבל בהתלהבות את מבצעי סאלטו של נערים צעירים – מילעק בלוך [וועגנער] ומונדזיו רעספלער. הרבי התלהבות וקריאות בים קיבלו: מרדכי ווייס, וולקו אוהר, מאקס קליינמאן ומקבוצת ילדים מענדזיו דערפלער והענעק וועגנער. מבנות, לציון מיוחד זכו: חעפקה איידמאן, סוניא קליינער, רודקה פעלדינגער, אחיות רוחקה ופאנקה פיכמאן, העלה וואגמאן, אלקה הענענפעלד, צעשיא באקענרוט. המועדון הלך מחיל אל חיל, אירוע אחרי אירוע פעלו כגורם בעל חשיבות חינוכית להמוני נוער בעיר, וזו גדולתו ללא ספק.

לתזכורת מיוחדת זכו שלש אחיות פינק. בנות יפות תואר, תלמידות טובות ויחד עם זאת ספורטאיות מצטיינות. סטעלה, ווישקה ורוז'קה. כול כך הרבה זיכרונות... סופר פולני, מאריאן יאכימוביץ, הקדיש לאחיות מיוחדות אלה ולאביהן, לזיכרון עולם שיר בזה הלשון:

Lecou

Listy bez slo`w

Muwiou samou barwou

Sloncem cieniem

Ta dziewczyna z Niemiec

Kturu okupacja dogonila w Polsce

Tez` pisala listy

Wiersze

Do nikound

A Fink prosil mnie

Abym kiedis` zloz`yl wiouzankey kwiato`w

Na kretowiskach poza rzezniou

Gdzie

Ws`ro`d os`miuset

Zasypano w dole I jego ostatniou

Co`rkey

Mys`lal

Z`e I on kiedys` zostanie s`rud kretowisk

Ale zabrano go spos`ro`d nas

Aryjczyko`w

Wraz z resztou obozu po getcie

Pod oknami biura

Odbyla siey ostatnia defilada

Us`miechnieytych

Do nas

W oknie

Parada

Eksportowanych przez ludzi w helmach

I samochody z wycelowanymi lufami

Przeciw ucieczce

Defilada do Oswiencima

Zakon`czona

Dymem z komina

Wienc

Gdzie mam zloz`ycz kwiaty

Kiedy ubory za rzezniou zostaly oddzielone

Granickou

A dym z os`wiencimia

Wiatr wlo`czy
Po niebie ziemi I historji?

היצגתי את השיר בשפת המקור , אבל לא הצלחתי לשמור על אורתוגרפיה מתוקנת , כי במחשב שלי חסרות אותיות מיוחדות לשפה פולנית בלבד. נתתי במלים מסוימות פתרון פונטי , בתקווה שזה יאפשר לאנשים לקרא את הטקסט . אני בעצמי, התקשתי לרדת לסוף דעתו של הסופר ולא הבנתי את המטפורות בהן השתמש. התרגום לעברית לא יהיה מתוקן ואתכם הסליחה.

רצים

מכתבים ללא מלים

מדברים רק בצבעים

בשמש

וצל

היא

אותה נערה מגרמניה

אותה השיג הכיבוש בפוליה

גם כתבה מכתבים

שירים

לכתובות לא מוגדרים

ופינק ביקשני באחד הימים
להניח לזכרם זר פרחים
בחפרפרות מאחורי בית המטבחים

שם בין שמונה מאות אחרים
בקבר אחים
גם את בתו הצעירה זרקו

חשב
שגם הוא ימצה את מותו
בחפרפרת על יד בתו

אבל נילקח מבינינו – הארים
ביחד עם יתר הנותרים
עם חיסול הגטו – אחרונים

ן-מתחת לחלונות המשרדים
לצחוקם של שונאינו הנהנים
צעדו קורבנות הנדונים
אחרון המצעדים

פרדה – מצעד קורבנות
תחת הבטחה של חיילים בקסדות
משאיות עם קנים מכוונים
הבטחה נגד בריחת המסכנים

מצעד ל- אושוויץ- סוף הדרך!!

סיום טרגדיה איומה
עם עשן מארובה

דילמה
לאן עלי להניח את הפרחים

שונן גבולות של חלקות בית המטבחים

ו עשן מ אושוויץ - מטלטלת הסערה
בשמים לכול רוחות ה אדמה והיסטוריה???

השיר פורסם בקראקוב ב-1972.

נחזור כעת לנושא עיקרי בו עסקנו בפרק זה – "קדימה". בחורף עונת כדורגל דומיננטית, הייתה בהפסקה. בעונה זו חוץ מפיעלות שתיארנו, בבית יהודי ובמועדונים שונים, הסקציה הפעילה העיקרית הייתה גלישה בסקי. אין לשכוח שמיקומה הגיאוגרפי של העיר, לרגלי הרי הקרפאטים, היה ממש אידיאלי לסוג זה של ספורט. איזיו וועגנער, שבשנת 1933, גמר קורס מאמנים של – סקי, גרם לפופולריזציה של ענף ספורט זה בעיר וסביבה. מקומות כמו אורוב וסכודניצה ויערות בסביבות אלה, היו מקומות ממש כאילו נוצרו למען ספורט זה. בסכודניצה הוקם בית, מוקדש לספורט סקי. חנוכת הבית, בו השתתפו: מרדכי ווייס, זענעק סובעל, געצעק פרידלאנד, הערבערט לאנטנער ואיזיו וועגנער נחשב לאירוע נוצץ, יוקרתי לעיר כולה.

במקומות שונים שנתרמו לקדימה, נתקיימו פעולות תרבות כמו הרצאות על נושאים מגוונים, הצגות, וויכוחים, נשפים עד אור הבוקר וברור פעולות ספורט שונות. על זה כבר נכתב רבות בפרקים קודמים. אחד התורמים של מקום כזה היה, סוחר עם ברזל משומש – "שמעלץ" – שכיננו אייזיק מאלאך. מועדון "קדימה" התפתח, גדל משנה לשנה וקלט לשורותיו מיטב הנוער, מכול הרמות אינטלקטואליות, סוציאליות וחברתיות שונות. עשיר ועני, בעל זכויות אבות ויוקרתיות ובתים של דלת העם, לכול אחד היה מקום במועדונים של ענק חברתי "קדימה". נוסף למועדונים רשמיים כנ"ל, היו בבוריסלב מקומות מפגש שונים, קבועים לסוג מיוחד של מבקרים. לדוגמה אביא מקום ידוע בכינויו "קאורסו"-CORSO. מקום נחשב לסוג של בורסה, בעיקר לאוהדי כדורגל. ספר קוך – כינויו הגיינג', נחשב לאחד האוהדים הכי שרופים של קבוצת כדורגל. הוא היה מנצח על וויכוחים, הערכות, על תוצאות משחק זה או אחר. לא חסרו גם התערבויות בנדון. והנה, התקרב בעונת 1939, משחק הכי חשוב, שיכול היה לפתוח שערי הליגה הארצית לקבוצה. אבל גורל החליט אחרת. ב-1 לספטמבר של שנה הנ"ל, פרצה מלחמת עולם השנייה, שהביאה על עמינו אסון נוראי – השואה... מתוך כול אלה שנזכרו בפרקים שתוארו עד כה נשארו בודדים. פגישתם מקרית, החלפת סיפורים על קורותיהם וזיכרונותיהם, היוו גורם מכריע לכתיבת פרקים אלה, למען דורות הבאים.

7. אנחנו יהודים בוריסלבאים :

דעברה, לוזיני, נובי שוויאט, מוצ'ארי - שכונות של עוני מנוון, דעות קדומות, אמונות תפילות, התנגדות לכול חידוש, שעולם מתפתח מציג. סטיות מחיי שגרה נכתבים מזה דורות, שדור הצעיר דווקא מצא בהן עניין ומוכן להתנסותן, נחשבו כחריגה מהעיקר, ויחס עליהם היה עוין עד כדי החרמה.

משני צידי הנהר " טישמיעניצה", התמקמו להם בשכונת – דעברה בקתות עלובות, שעם חלוף הזמן דמו יותר לחורבות ולא מקום ראוי לדיוור בני אדם. בשכונה זו היו גם מוסדות ציבור כמו וועד יהודי [קהל], בית מרחץ ציבורי, מיקבה.

רוב דיירי השכונה היו פועלים, שעיסוקם היה שטיפת דונג, שנוצר במכרות, בקרבת מקום מגוריהם. כינויים היה " פלוקאצ'ע" – שתפנים. הם חיו בחברה סגורה, היה להם אפילו ביה"כ משלהם [חברה וועשערס".

לא תמיד היה בבית מספיק מזון, אבל באף אחד מהם לא חסרו : חומש, סידורי תפילה ומחזורים, הגדות של פסח, ספר תהילים וכו'. בספרים אלה השתמשו ילדים שלמדו בחדר.

באווירה זו נולד וגדל, מרדכי לאנגרמאן. מגיל שלש עד שש למד בחדר. בגיל שש, אביו רשם אותו לבית ספר יסודי ברח' – פאניסקה, לא רחוק מביתם. אביו עבד כשומר לילה במכרה נפט ובשיחה עם חברים, דלפונים כמוהו, היגיע למסקנה, שזמנים משתנים ויש לדאוג לעתיד בנו, טוב יותר משלו בדעברי. האם, חיה- בכינויה " רביצין", התנגדה בכול תוקף וראה בכך פריקת עול, אבל ללא הואיל. יש לציין שנשים הצטיינו יותר מגברים בשמירת על מנהגים וצווים דתיים.

מותלי, היה מביא הביתה ספרים לועזיים, שעוררו בלב אימו פחד, שבגלל עבירה זו, הגורל יתאכזר להם יותר ועוני שלהם עוד יגבר.

כסטודנט, היה מרדכי חוזר הביתה לחופשות, ומכסף שחסף מרווחיו כקורפטיטור, היה עוזר להורים, בסילוק חובות אצל, העני מלכה שניהלה במקום, מכולת – " קראמיק", ישמר אלוהים ממבחר סחורות שאפשר היה להשיג אצלה.

מרקוס לאנגרמאן, בכוחות עצמו סיים לימודים וקיבל בגימנזיום משרה של מורה, ללימודי דת לתלמידים יהודיים. לעתים אפשר היה לראותו בחברתו של כומר – אדם חעלמינסקי, גם הוא מורה

דת לתלמידים נוצריים. חעלמינסקי היה הבדל לאום ודת. יחס הומאני זה של מעבור היותו מגן יהודים. קרוב לוודאי שעשן שעלה מארובות התעופפו אל על במרומים ושם הגיעו י יים לב רחב, תמיד מוכן להגן ולעזור לתלמידים ללא כצנימים בעיני כול יתר המורים, ששנאו אותו מחנות ריכוז, בו שני המורים מצאו את מותם, חדות דעות.

אצל אופה קוזיה. סייד את הבית, מאחד הדירות השכנות. בומעק, הפצרות של אביו. כשהופסקה ר שזה רק שמע. למחרת כשה תחזור על עצמה. הוא חלם ב ופנתה ישירות לבומעק בשאי אתמול שמעתי אותה, כשו שמיעה אבסולוטית!, אחר לביתי, אני גרה פה בשכנ בומעק חשב, שבוודאי ו מפורסם בכול העיר, שיחה עם שני המוזיק הכנר מאלץ, בלי תש התקדמות של בומי שרים. אחד השר הפך מהר "לשלא

נו בומעק. דרך חלון פתוח, נשמעה נגינה על פסנתר, ים ערבים לאוזנו, תוך הזנחת מהירות עבודה. לא עזרו שקט, בומק המשיך את עבודתו תוך שריקת המנגינה במקום זה, בומעק קיווה שחוויה מוזיקלית מאתמול השפכטל נפל מידי. לפתע, הופיע בפתח הדלת גברת וזה מכיר את היצירה מוזיקלית, שאתה כול כך יפה שורק? ל פסנתר. הפסנתרנית מופתעת, חשבה לעצמה, לילד זה יש, היא אמרה, " בקשה לי, שתבוא היום בערב בשעה 8- , אן!"

לסיוד והתייצב בשעה היעודה אצל הגברת. בבית נמצא גם כנר ניגן יחד עם הגברת טעהמאן איזה דואט. בסיום הנגינה, לאחר חזר הביתה בריצה, ובשמחה בישר להורים שהוא ילמד נגינה אצל יקבל בהשאלה.

תקדים. כעבור מספר שנים, אפשר לראותו כפוף על גיליון, לכתוב ז רע" כתב כשבחורה אותה אהב עזבה אותו. השיר בקצב " טאנגו", כול העיר. באחד ערבי שבת, הוא לא חזר הביתה, היה זה שנת 1942.

*

מוציארי- עורר איזה רגש של פחד, למרות זאת התיישבו שם יהודים. משם נשמעו נקישות פ של אלטער קובל- אלטער דערפלר. בשכנות התמקם בית מלאכה לתיקון ואורער מוכר בכינויו, מעכל שוסטער. למרות עבודתו הקשה, לא תמיד רווחיו וית אוכל לשובע למשפחתו הגדולה. בן שלו יושיע, היה ילד מוצלח, ומלמד מחדר הדלים. הרבים, כולל שירה יפה, בעיקר בחגיגות פורים.

כשב מטי, יושיע, שהיה כבר נער בגיל 18, נמנה עם פעילים בחוג. כשבבוריסלב ביקר תיא די ווילנער טרופע", הבמאי מייסעלס, קיבל אותו כסטטיסט. הודות ליחסו הרציני מאומצת על עצמו, הוא התקדם למקום מכובד במועדון דרמטי ע"ש אנסקי. הוא לח

הפליא לעשות בתפקיד ראשי בהצגה של גורדין, " דהר ווילדער מענש"-אדם הפרא, בו שר שיר שנשמע בכול בית יהודי, במשך שנים רבות.

האם נולדתי מאבן קרה
האם לא אם אותי פינקה
האם בעולם שולטת רק חכמה
אלי, רחום הושט לי עזרה...

בשנת 1927, בהמלצתו של שחקן " הבימה " לשעבר, זיגמונד לב יושיע הצטרף לתיאטרון בלבוב וכעבור מספר שבועות נסע לארגנטינה. שם עשה קריירה של שחקן מעולה וגם התמנה כיו"ר "איגוד שחקני יידיש". בשנת 1963 עלה ארצה, פעל במסגרות תרבותיות שונות, כעבור חמש שנים נפטר.

*

דולעק ואחיו הצעיר אברומקו זייפירט, בניו של ספר בוולנקה, שכינזו בערל רויפא, שנחשב למרפא הטוב ביותר בעיר, לכול תחלואים, כולל ריפוי שיניים.

דולעק מלידתו גילה כישרון לציור. במשך שנים, פיתח את אהבתו לציור וכשבגר הוא סיים את "אקדמיה של אמנות". תמונותיו פרי מכחולו, נרכשו ע"י עשירי העיר, אוהבי אמנות. בזאקופאנע, עיירת קיט מן המפורסמות, התקיימה תערוכה, בה הציג דולק את יצירותיו, שזכו להערכה רבה. כשחזר לבוריסלב עם הישג שכזה, הוא הוזמן ע"י, קארול כאץ, אחד הבעלים של בית חרושת גדול ליצור מכשרים לקידוח, שהציע לו סטיפנדיה להמשך לימודים בפאריז. דבר זה נחשב לשיא, חלום של כול אמן.

אברומקו ראה את ייעודו, ככנר. הוא תירגל ללא ליאות שעות רבות במשך היום. וכך עברו שנים, וכשרון זה של בן ספר, עורר סקרנות והערכה אצל פרופסורים של קונסרבטוריום בקראקוב. הוא התקבל להמשך לימודי סדרים במוסד בכובד זה.

בשנות השלושים, לפני פרוץ מלחמת עולם השנייה, אברומקו שימש כאסיסטנט בכיתה של לימודי כינור.

*

דיפלום- תעודה, של מגיסטר לפילולוגיה הקלאסית, דבר די נדיר, השיג איזאק שטרנבאך. את לימודים מימנה אימא, מעסק קטן. הוא חזר לבוריסלב משונה במקצת ועורר גלי צחוק אצל אנשים, שהתייחסו אליו כללא נורמאלי. הישג שלו הייה תירגום, יצירת מופת של סופר פולני ידוע – אדם מיצקעביץ, "פאן טאדעאוש".

טאנגו שבת : מאת בומעק שטראוס.

אצל כול השכנים בסביבה כבר שבת
ומכול החלנות ממצמץ האור בנחת
מזמן כבר הערב הולך מחשיך ונע
אני נרות לא אדליק בליל כה רע.

לא אסובב ידיים מעל אותן להבות
לא אברך על אותם נרות
כי עזבת אותי בלי להגיד מלה
מה אוכל להגיד על אותה בגידה ?

רק אותך אני אוהב, רצוני בך איתנה
ואת, אותי להבין אינך מוכנה
צחוק שלך חביב ונעים
שווה מלוא חופן פז ופנינים
אהבתי חזקה מעל חיי האומללים

לזכר האושר שאבד לנו לבי בוכה
בעבר הכול היה כול כך טוב ויפה
אותך אמשיך לאהוב ממעמקי נפשי
חזרי אלי חזרי ותשיבי לי את אושרי ...

8. איש ממציא פטענטיס, לפני סיום תיכון :

במצב רוח מרומם בישרתי להורים, שבנם סיים את לימודי הנדסה וקיבל תעודת גמר. כעת החילה נדידה, למצוא מקום עבודה, לפי הכתובות שפורסמו על הלוח באוניברסיטה. בכול מקום שאלו אם בידי רישיון עבודה. שלא יכולתי להשיג.

הייתה זו שנת 1932. נשיא צרפת נרצח ע"י קומוניסט בולגרי- גורגולוב. הייתה זו אחת הסיבות, של איסור העסקת זרים, שאין להם רישיון עבודה. ניסיתי לפרסם בפרברי העיר בגדי נשים. הסברתי את טיב פחם לחימום בתים. עבדתי בתחנת הרכבת, בהעמסת שקים וארגזים לקרנות משא, עד שנודע שאין בידי רישיון. נאלצתי לחזור הביתה לבוריסלב, כמהנדס מדופלם. היה לי ברור שמשבר כלכלי עולמי פגע גם בעיר הולדתי.

הסתובבתי ימים שלמים, פה ושם הרווחתי לסיגריות, בשעורי עזר לתלמידים. ביקרתי במיפעלים שונים, בכול מקום אותה תשובה, אין תקן פנוי. ביקשתי עבודה כפועל פשוט, ללא הואיל. אחרי שנתיים, קיבלתי במכרה- קעללוג-2 תפקיד של, "ציעציאק" – פירוש שלישי בצוות קידוח. במשך 8- שעות היה עלי לחזק כבלים – " שטאנגים", בכתר המיגדל ועל ידי קריאה " הי אני מוכן", לסמן לראש הצוות, שאפשר להוריד את המקדיח לבור. כך בערך כול עשר דקות.

באחד הימים, מייסטר-כך כינו את ראש הצוות, קרא אלי, הי אתה מהנדס! קח את " גלוביצה", מכשיר כבד מאוד ותביא אותו לבית מלאכה של רינגעל. כך החילה היכרות שלי עם מהנדס, מאוריצי

רינגעל. עלי לציין שלמרות חוסר עבודה ברוב הפירמות קטנות וגדולות, בבית מלאכה מכאני של רינגעל, עבודה הלכה במלוא הקצב. פה תיקנו מכשירים מסובכים מבחינה מכאנית, ביצעו שיפורים בכול מיני כלי עבודה. הבוס עצמו הלך מעובד לעובד, בדק, הסביר, הדריך. כול מי שעבר את ההכשרה אצל רינגעל, רכש לו מקצוע ראוי לשמו, וכאלו היו רבים, בעיקר בין צעירים מוכשרים.

מאוריצי רינגעל כבר כנער צעיר אהב להתעסק בעבודות מכאניות שונות. בגיל 18, נודע ברבים כממציא סכין מיוחדת לחיתוך צינורות. כעבור זמן התפרסם כממציא מכשיר חשוב בתעשיית הנפט- כתר מיוחד. הוא לו היה מוכן לנוח ולהסתפק בהמצאות, שהביאו לו הכנסות מכובדות. המצאות רבות נרשמו לזכותו בספר הפטנטים. מאוד פופולארי היה מכשיר להוצאת צינורות ממכרות שהפסיקו לתת נפט. המכשיר נירשם בכינוי "ראק"- סרטן.

עיניין רב בהמצאות של רינגעל, התעורר: בפולין, ארצות אורופה, אמריקה וברית המועצות. בספרי הפטנטים הלכו ורבו המצאות בעלי חשיבות גדולה בתעשיות הפטרוכימיות. תקלה רצינית בתעשיית הנפט, שגרמה להפסדים רבים, ידוע בשם – "זאגבוזדזעניע של מכרה הנפט", התמסמרות של המכרה, פירוש, שבעת עבודות קידוח, החבל יחד עם מכשיר קידוח נותק וסתם את בור הקידוח. תוצאה, שיתוק העבודה. ניסיונות לתקן את התקלה, לא הצליחו בכול ארצות התעשייתיות. שנים עברו, הפסדי ענק, ולא נמצא פתרון להחיות את מכרות של זהב השחור.

מאוריצי רינגעל לא היה מוכן להרים ידיים, עבד ימים ולילות ומצא את הפטנט. מכרות רבות קמו לתחייה. פירסומו של רינגעל עלה לאין ארוך. בשנים אלה בוריסלב השתייך לברית המועצות. שר תעשיות הנפט של המדינה, הזמין את רינגעל עם משפחתו למוסקבה, לשם מציאת פיתרון למכרות רבות שעבודה בהם הופסקה, מחמת תקלה שהוזכרה. רינגעל הצליח לבצע את הבלתי אפשרי בעיני מומחים סובייטיים. עם הישג הזה הוא חזר לבוריסלב מעוטר במדל, פרמיה ע"ש סטאלין. בעת שנות השואה, שלטונות הנציים ניצלו את מומחיותו של רינגל, הוא גם העסיק כעוזרים מיספר אנשים שהודות לכך אחדים ניצלו מגורל האכזרי.

בשנת 1957, הגיע עם משפחתו ארצה, עבד במפעלי מים. באשקלון הקים מפעל ליצור מכשירים למפעלי קידוח. ללא ספק אישיות בעלת מוניטין בינלאומי, שכחמישים המצאות נרשמו לזכותו בספרי הפטנטים.

9. תולדות- סאגה, משפחת – שיף :

יוני -1957, תאריך בו הושלמה, כ תיבת ספר- "בוריסלב האבודה", ע"י מיילעך שיף, במוטראול-קנדה. את הספר עם הקדשה- "בהערכה רבה, אני שולח את ספרי לבן עירי- לאופולד העלד, יולי 1980, בכבוד רב, מיילעך שיף."

הספר מתאר את שכונות העיר, על כול פרטיהן, צילומים, מפות, אנשים דלפונים, שבזיעת אפס הרוויחו את לחמם, במקצועות מיוחדים, שברוב המקרים עסקו בהם רק יהודים... מיילעך שיף, השתייך למעטים, להם מזל שיחק ואיפשר לעזוב בגיל- 32 שנה, את מקום לידתו ולהגר לקנדה הרחוקה. 50 –שנה מאוחר יותר כתב, את המסמך החשוב הזה, על עירו כול כך קרוב לליבו. "אשרי האיש, שמסוגל היה לשמור בזיכרונו את עברו ולאפשר לדורות הבאים להתוודות לשורשיהם".

אביו, איציק סעהמאן, עבד כשומר לילה במכרות נפט, שבעליהם היו שני יהודים עשרים : סוכסטוב ושרייער. לא פעם נשאר בשתי משמרות, חיפש כול עבודה נוספת, על מנת להרוויח עוד כמה גרושים לפרנסת משפחה ברוכת ילדים, שמונה במספר.

אישתו סורלה, צדקנית מוכרת בכול שכונות העוני, למרות שבעצמה ידעה מה זה מחסור, מצאה תמיד אנשים במצב נואש, זקוקים לעזרתה.

מיילעך בסיפרו, מתאר זיכרונות על אותם הימים מלפני 70 שנה, על עוני, מחלות, חוסר לחם לאכול ובגד ללבוש, של רבים משכונות הנ"ל.

בהמשך, אנו מוצאים אותו כחייל בצבא אוסטרו- הונגרי, במלחמת עולם ראשונה, נציץ לפגישותיו עם רייזעלע ליינער או ברוכה באנדער. בהתרגשות עד דמעות, הוא מציין את בית הספר לריקודים סלונים בניהולו של מוטי קושער, ששפה פולנית קלוקלת הביאה את התלמידים לצחוק. אחיו ליפה, לוקח אותו למועדון פוליטי, " קידמה", שם הוא שומע הרצאות פוליטיות וויכוחים על נושאים שברומו של עולם. על קירות של המועדון תלויים תמונות של: קארול מארקס, פערדינאנד לאססאל, רוזה לוקסענבורג וקארול ליבקנעכט, דמויות נערצות באותם הימים.

מקצוע הוא רכש בנגריות של יאנקעל גערסטען וניסים רייף.

בהמשך חיבר את הספר בקנדה, לשם הביאה אותו אחותו הבוגרת מאטילדה, שהיגרה לאמריקה בשנת 1912. שנתיים לפני פרוץ מלחמת עולם השנייה, הצליח מייליך ואחותו מאטילדה, להביא את הורים ושתי אחיות לקנדה.

לאושרו לא היו גבולות, שחלום חייו התגשם. למשפחתו לא חסר כלום, חייו בעושר ואושר, מיספר שנים מועטות. אביו נפטר בשנת 1942 ואמו בשנת 1957.

לאחר 50 שנות חייו מאושרים בקנדה, הוא החליט לעלות על כתב את רגשי תודה והוקרה לעם קנאדי, עבור אושרו שמצא במדינתם, כמהגר עני מחוסר כול. את כול זה הוא כתב לראש ממשלה באוטאבה-אליוט טרודו. הוא הביע הערכה ואהבה למולדתו החדשה, שבה מצא כול אשר ליבו חפץ. פרנסה בכבוד, חיי אושר לו ולמשפחתו. מזה 12 שנה, הוא חיי טוב מגימלה שמשלמת לו המדינה. המכתב מהווה ממש "המנון" מנוסך בכישרון ליופייה ואופייה של המדינה המארחת.

בפברואר 1975, הוא קיבל תשובה מאליוט טרודו, שבמלים חמות מודה לאזרח, שמגלה אהבה והערכה למדינתו.

באוקטובר 1983, ביקרנו במונטריול את משפחת שיף, במקרה פגשנו שם את שכנים, שמקורם מבוריסלב, צעשיה באקענרוט-שיינער ובעלה קאלמן. ברור שכול השיחה הוקדשה לעיר ההולדת בוריסלב.

מיילעך, נפטר בשיבה טובה בגיל 94. למעטים עם בכלל התמזל כזה גורל.

10. דמויות ואירועים שונים :

" אהבת של איציק מיללער – לספרים."

היכרות עם איציק מיללער, קשרתי בשנות העשרים המוקדמות, בפעילות משותפת בשטח, - "איגוד יהודי של עובדי בניין". רוב חברי הארגון היו פועלים יהודים, אבל בין המבקרים במועדון, בערבי הרצאות וויכוחים, אפשר היה למצוא גם נוער לומד בגימנסיה, ביניהם: מארעק ראטנער, בעלו גארטענבערג ואותי. אוריינטציה פוליטית של המבקרים הייתה שמולנית.

אביו של איציק, מרדכי עבד כבנאי וגם בהובלות ממכרות דונג. אימו פייגע מינדל ואחיות, עזרו לפרנסת משפחה בתיקון חולצות. במצב עיניינים זה ברור שאיציק, למרות אהבתו לספרים, נאלץ כבר בגיל 12, לעזור לפרנסת המשפחה. אחרי מאמצים רבים וסיוע שתדלנים מצא עבודה, כשליח בפירמה נפט "פרעמיער".

נוסף לעבודתו הוא למד מקצוע חשמלאות, התקדם יפה וקיבל תפקיד אחראי בבית זיקוק נפט בדרוהוביץ, "גאליציה". את אהבתו לקריאת ספרים הוא לא הזניח, תמיד היה אתו איזה ספר, שקרא בו בכול רגע פנוי. היה מקרה שהתמכרות זו עלולה לעלות לו בפיטורים מעבודה. פעם במשמרת לילה, כאחראי ללוחות להתפלגות אנרגיה, התעמק בקריאת ספר ולא הרגיש שמהנדס הממונה ביקר במקום, הוא התאושש במהירות ומצה איזה תירוץ מפוקפק, שלא הספיק לסיים את התפילה בבית, לכן נאלץ לעשות זאת פה במקום. מהנדס הציץ בספר, ראה איזה אותיות משונות, קיבל את התירוץ עם אזהרה שזו פעם אחרונה סולח לו עבור הזנחה שכזו.

*

אהבה לספרים, לא תמיד נגמרה כבאפיזודה המתוארת לעיל. בשנה מסוימת לפני הראשון למאי, חג הפועלים, הבלשים של המשטרה ערכו חיפושים אצל חשודים בפעילות קומוניסטית. למזלו הרע, אצל איציק מצאו את ספרו של – בוחרין [אחד מטארוטיקנים החשובים של מפלגה הקומוניסטית] "א,

ב, של הקומוניזם". הסוכן החשאי הביא את איציק לפני מפקד המשטרה. הפעם הוא שלם מחיר יקר עבור אהבתו לספרים. איציק נחשב לפעיל חשוב של התנוע הסוציאליסטית וישב בבתי הסוהר בדרוהוביץ, בוריסלב, סאמבור.

בשנת 1941, בחודש יוני, ימים לפני פרוץ המלחמה של הנצים עם ברית המועצות, הצטרף איציק לגל הבורחים לברית המועצות. את אחיו הצעיר מושקו, מצא אחרי חיפושים אינטנסיביים בבאשקיריה. הוא בעצמו מצא מקלט באלמה-אטה, עיר הבירה של מדינת קאזאכסטאן. פה הוא מצא מיקרוקוסמוס של בוריסלב, את: אחיו, שמילעק קנעפעל, יונעק קליינער, מילעק רוסס עם אשתו, קרייסבערג, העשוי קערנער. כולם עבדו במפעלים שעברו משיקולים ביטחוניים הרחק מהחזית. בשנת 1945 כול אותו בוריסלב בזעיר אנפין, חזר לפולין, עם מיטען עשיר של ידע מקצועי וניסיון חיים. בוואלבשיך פגשתי את איציק, עבד במפעל "קארול" כחשמלאי. את הנטיות לעבודה לטובת הכלל, הוא מצא בפעילות במסגרת "חברה תרבותית של יהודים".

עברו שנים, ובשנת 1969 נפגשנו בתל אביב. איציק ביקר אצלנו וישר גילה את השקפתו – לא להאמין, היגעתי ארצה, מסרתי כול הפרטים על עברי, לא הסתרתי את פעילותי הקומוניסטית, וראה איזה פלא? , נתקבלתי לעבודה אחראית במפעל ביטחוני. עבדתי מספר שנים, כעת אני גימלאי, קיבלתי מקום בבית אבות, טוב לי שם, אבל כיבוי אורות מוקדם בשעת 10- אינו מאפשר לי לקרא מספיק בחדרי, אני נאלץ לרדת לחדר קריאה, אבל גם שם מכבים אורות מוקדם לטעמי.

*

טונציו שיף, עוד מגיל צעיר גילה כישרון לכתיבת חרוזים. מורה למתמטיקה, פאן פרופסור רולסקי, נהג להפציר בתלמידו המוכשר: "לך טונציו פחות להתעסק בכתיבת שירים, ויותר להקדיש זמן למקצועות ריאליים!" לטונציו יחסו חיבור מספר שורות מאוד פופולאריות:

חכם פיתאגורס קבע

שמתמטיקה מסריחה,

פאן רולסקי דעה מציג

שזה לגמרי לא מזיק ...

טונציו בכישרון רב, כתב פיליטונים, שרים בפרוזה לירית, שפורסמו בכתבי עת פופולאריים למדי. מורים ניבו לו עתיד כסופר. אבל הוא הבין שכישורו לא מספיק להביא אותו לשורה אקסקלוסיבית של "אמני העט", לכן לא הקדיש את מלא מרצו בכיוון זה, כתב פה ושם איזה מקמה בחרוזים, סתם לשעשוע של החברה.

הוא מצא עניין בכתיבה עיתונאית, עמד בקשרים עם עיתון של ציונים כלליים בלבוב "חבילה". על מאמרים חתם – מ. אשר. פעילות פוליטית זו, אסורה מטעם הנהלת ביה"ס, עלתה לו בסילוק מהמוסד בו למד. את "מטורה" [תעודת בוגרות], הוא השלים כאכסטרני, בשנת 1929. שנה אחרי זה החל את לימודיו באוניברסיטה בלבוב.

בתקופת לימודיו, הוא הגביר את פעולתו מפלגתית במסגרת – ציונים כללים. עיקר מאמציו הקדיש לתנועות נוער, רבות עשה למען, בית ספר חקלאי "סיגניובקה" המכשירה נוער חלוצי לעליה ארצה. את לימודיו הוא לא השלים, כי בשנת 1932, עלה ארצה. עם מלא אנרגיה, עבד כפועל בינן ברחובות ובחיפה. תוך זמן קצר, הבחינו במוסדות המפלגה בכישוריו הארגוניים ומינו אותו למזכיר של "העובד הציוני". יחד עם ד"ר עפרון, מקדיש מרץ בהקמת קופת חולים.

שיף לוקח על עצמו תפקיד, סגן יו"ר סניף תל אביבי של מפלגת, ציונים כלליים, היו"ר היה ד"ר בוגרשוב. הוא גם משמש כנציג, של מרכז עולמי של התנוע החלוצית של ציונים כלליים, בסוכנות. במסגרת זו נישלח בהתחלת שנת 1939 לפולין, לארגון עליה בלתי לגלית. עזרה רבה הושיטו לו בנדון, יעקוב גרינברג ומשה קול.

עיתונות של התנוע הציונית הכללית בלבוב- "חבילה", [ב23 בפברואר 1939] ובקרקוב – "נובי דז'עניק", מבליטים את חשיבות ביקורו של שליח התנוע מארץ, מרדכי שיף.

ביקור של טונציו הווה לנו בוריסלבאים, הפתעה גדולה, שוחחנו רבות על ימים עברו, למרות חלוקי דעות בהשקפת עולמינו, המפגש היה לבבי ומהנה.

מזמן הזה עברו 30 שנה, לפגישתנו הנוספת וזה אחרי עלייתנו ארצה, באוקטובר 1968. טונציו שימש כדירקטור של "מיפדה אזרחי", מוסד להקמת יישובי עולים.

מפגש שלנו היה לבבי כתמיד, שיחות זיכרונות, אין קץ. טונציו גר בבית צנוע, התרשמנו מאוסף גדול של ספרים, שלא חסרו ביניהם גם ספרים של טובים אהוב על כולנו בימים עברו.

טונציו ניפטר בשנת 1986, והשאיר בלבותינו כאב עמוק, שחילקנו אותו עם אישתו רגינה ומשפחתו.

*

מנקרולוג שפורסם בעיתון "ז'יציע ווארשווי", נודע לנו שב-15 במרץ 1975, מת בגיל 85, אדמונד סעמיל, מחנך, עיתונאי ומדינאי חשוב.

אדמונד סעמיל, היה מספר שנים מורה בגימנסיות שלנו, גילה הבנה לנפש הנוער בעת ההיא, הערכנו אותו וגם ברצון למדנו צרפתית שהחדיר לנו ביסודיות והתמדה. מעט היה ידוע על האיש, עברו ומקורותיו. את האמת על אישיותו למדנו רק אחרי מלחמת עולם השנייה. מסתבר שבעת מהפיכת אוקטובר, עבד בשרות שלטון פולני, אחרי זה נסע להונגריה שם השתתף במהפכה של "בעלה קון" כשחזר למדינתו, חידש את פעולתו הפדגוגית.

בוורשה, הוא שמר בקשר עם תלמידיו מבוריסלב, זכר הרבה פרטים ושמות של מיספר ידידים מבין תלמידיו, כמו: מארעק ראטנער, הישו פערלמאן, אהרון טאסיסה, דורה וקלרה פעדערבורש, קובה באווער, טושיה באווער ואחרים. לא פעם היה מסכם את שיחותינו, בנוסטלגיה- "כול כך הרבה חיים יפים! היו ונעלמו, כמה חבל!"

כפי שהזכרתי המורים והנהלת בית ספרינו, התייחסו בעוינות מופגנת נגד פעילות תלמידים, במסגרות תנועות נוער, בעיקר "השומר הצעיר". יוצא מן הכלל בבחינה זו היה, אדמונד סעמיל, למרות היותו רחוק מיהדות, מיתבולל קיצוני, בכול זאת, כנראה התעוררה אצלו איזה קירבה לאחינו בני ישראל.

דולקה :

מכתב מווילעק שטראסער מ-13 לספטמבר 1987, בישר לנו ידיעות עצובות, שעוד מספר ידידנו נפטרו מעולמנו. עוד מיספר מנושאי הדגל, "תזכור אשר עשה לנו עמלק האכזר", עזבו אותנו, ביניהם, בולעק שליבינסקי, רומאן גראנאס. שילשום – כאב לב בלתי ניסבל גרמה לנו פרידה מידידת נפש, דולקה קליינער-טאובמאן. בבית קברות יהודי בשטוקהולם, נפרדנו מאדם אציל נפש ואמיץ.

היכרות וקשרים עם דולקה, החלה עוד בשנות לימודינו בגימנסיה. העמקת הידידות הלכה והתפתחה בתקופת פעילותינו ב-"שומר הצעיר". אישיותה של דולקה בלטה בלבביותה, כישרונה בכול השטחים. שיחות קבוצה, טיולים, שירה וריקודי הורה, חוויות בלתי נשכחות.

בחופש קיץ לפני בחינות בגרות, היא מחליטה לעזוב את הלימודים, יוצאת למיספר שבועות לז'עלונה, להכשרה וכעבור הזמן הזה עוזבת, עם קבוצה קטנה לדרך קשה.

לאחר מיספר חודשים, הגיע ממנה מכתב לידידים, בו היא מתארת את יופייה של ארצנו. אומנם עובדים קשה, אבל נשאר זמן לקרוא, לשירה וריקודי הורה. סיפוק גדול היא מנת חלקינו, לבנות את מדינתנו האהובה.

המכתב עבר מיד ליד בין הידידים, ניתחנו את אופייה הרומנטי של דולקה, שהזכיר לנו את חוויות המשותפות, טיולים, שירה זימרה, שיחות מעניינות, לא חסרו גם וויכוחים.

שנתיים עברו והינה ידיעה כרעם ביום בהיר, דולקה נאסרה ע"י שלטון מנדטורי, באשמת פעילות קומוניסטית. כעבור שנה גורשה מן הארץ והוחזרה לפולין. פה המשיכה בפעילות, גם נאסרה ונענשה ב-8 שנות מאסר. לרוע המצב היא גם נכנסה להריון. נולד ילד שקיבל שם יורעק. השלטון איפשר שהילד יישאר בבית הסוהר עם אמו רק שנה אחת.

הגורל הכין לדולקה, עוד פגיעה קשה. הוריה לא הסכימו לקבל את הילד, החרימו את בתם החוטאת, ישבו אחריה שיבעה, כאילו לאחר מת. הילד התחנך אצל אחיה הצעיר יונקו ואישתו העלה.

זמן קצר לפני פרוץ מלחמת עולם השנייה, היא משתחררת לאחר ריצוי את כול עונשה. אירועים בהמשך, שלטון נאצי, הסכם הידוע לשמצה, כניסת צבא האדום המשתחרר. דולקה חוגגת, היא לא מתאכזבת מפגמים שידידיה מבחינים במשטר הסובייטי, היא מלאת אופטימיות, עוד תראו כמה טוב יהיה.

בשנים 1941-1945, דולקה כמו שאר הבורחים חיים בקזחסטאן, סובלים מחסור בכול, עובדים קשה, אבל דולקה לא משתנה, אמונתה שזה רק תקופת מעבר ושימים טובים עוד נכונים להם. בעלה גויס לצבא, היא עושה כול מאמצים לשרוד עם הילד ולא נשברת.

גמר המלחמה, חזרה לפולין ופה מתחילים בקיעים במבנה אידיאולוגי שלה. היא לא מתווכחת, שותקת ומקדישה את כול מרצה לחינוך הבן ובת שנולדה ב-1947 בוואלבשיך.

קשים במיוחד הם שנים של עזיבת פולין, חיים בשטוקהולם לא מביאים להקלה, הילדים עוזבים את הבית, הוא נשארת לבדה שבורה נפשית וגם מחלה החלה להרוס את גופה האיתן.

ביקרה מיספר פעמים בישראל, פגשה את מי שנשאר מידידיה. לא דיברה על העבר ואכזבות, כול השנים שנותרו לה לחיות הקדישה רק לנכדיה. בלוויה שלה השתתפו כ- 50 איש, בעיקר ילדיה ומשפחותיהם. כך עזבה את העולם אישיות כה דומיננטית, כמעט נשכחת, רק פה ושם במכתבים עם ידידים שעוד חיים בניכר, עולים וזכרונות על עוזות דולקה, יקירתינו משכבר הימים. כמה חבל! כמה חבל!

*

לעבור בחיים את מות נכדים- זה איום ונורא!!

בלב כבד, דאגות לגורל של נכד, בן של בת הבכורה, עוזבת סבתא – חנה ברונענגראבער, את משפחתה בכפר קטן ע"י פודבוש.

הנכד ליפה, נולד בשנת 1883 – באותו כפר נידח, כאמור לחיי עוני ומחסור. המצב החל להשתפר, כשסבתא חנה החלה לשלוח עזרה מבוריסלב, לשם עברה בחיפוש אחרי פרנסה. הודות כך הנכד האהוב יכול היה ללמוד בישיבה. ליפה התבלט בין כול הילדים בכישרון, אינטליגנציה ורצון עז ללמוד. עסקים של סבתא התפתחו יפה, היא גם צברה מספיק אמצעים, לקנות חלקת אדמה בעלת סיכוי שימצא שם דונג.

באחד הביקורים בכפר, היא לקחה איתה את ליפה בן ה-17, לבוריסלב. הייתה זו תקופה שהעיר הזו התפרסמה, כמקום יחידי בעולם עשיר במרבצי נפט ודונג.

ליפה, בעל אנרגיה וחוש למחשבה עצמאית, קיבל תפקיד של בעל עגלה במכרה של דונג, למרות התנגדותה של סבתא. ליפה עבד קשה וכעבור זמן, הממונים במפעל הבחינו בפרוטנציאל של הבחור הצעיר, והעלו אותו בסולם התפקידים.

ליפה הצטיין ביופיו הפיזי ואינטליגנציה, לכן נעשה לאובייקט לחיזורים של בנות בעיר. הוא לא היה פזיז וגם בנקודה זו גילה מחשבה מעשית. הוא התחתן עם בחורה ממשפחה עשירה.

ממצב זה החלה קריירה של ליפה שוצמן, כאיש עסקים רצני. המימון שבידו איפשר לו לגלות יוזמה בפיתוח עסקים, בתעשיית הנפט והדונג. הוא לא הצטמצם בפיתוח עסקים רק בבוריסלב. הבנתו של אופי התעשייה, בעלת פוטנציאל בינלאומי הביאה אותו לקשרים עם יזמים מחו"ל. לצורך זה הוא למד את שפות זרות, אנגלית, גרמנית. הצלחה האירה לו פנים. מוניטין שלו כמומחה בשדה התעשייה הפטרוכימית, גרמו לכך שהוזמן לעתים קרובות לוועידות בינלאומיות. עסקים שלו פרחו ואפשר הייה להבחין בפירמות שונות עם שלטים - "שוצמן ושו"ת".

ליפה הקדיש גם זמן וכסף לפעילותו ציבורית, תמך ב-"וויצו", בתי יתומים ומוסדות תרבות שונים. פעל גם בקהל יהודי. הייה בתקופה מסוימת ראש העיר. פעל רבות במוסדות ארציות, בין היתר שימש כסגן נשיא של "חברה ארצית לנפט".

בשנת 1928 ביקר בארץ ישראל, התרשם, אבל לא מצא שדה מתאים לעסקים.

קרוב לפרוץ מלחמת עולם שנייה, קיבל ציון לשבח - "מדל זהב עבור פעולתו" היה אז בגיל 75.. בשיא הצלחותיו, פגעה בו כבכול עמינו הקטסטרופה. שלטון סובייטי גירש אותו לקזחסטן, אומנם חייו ניצלו אבל רעב ומחלות היו מנת חלקו. בשנת 1946 חזר לפולין, התגורר בגדנסק, מחוסר כול חולה ובודד. נכד שנודע לו על היותו בגדנסק, ביקר אצלו. היה זה נכד יחידי שניצל משואה, ליפה בכאב לב הרגיש את המצב הטראגי " שסבא עבר בחיו את נכדיו ". הוא מת בשנת 1949, עזוב ונשכח, לא עמדו לזכותו כול הישגיו למען הכלל. בצוואתו ביקש להיקבר בארץ, לפי הידוע, בקשתו זו לא כובדה.

*

על זיכרון וספר מיוחד.

שלא תיפרוץ מלחמת עולם שלישית,
חייבים לזכור את לקחי השנייה!
אלי ויוזל.

המוח האנושי מצויד בין היתר, בתאי זיכרון ושכחה. מישהו זוכר יותר ומי פחות. אנשים מסוימים מתאמצים לשכוח, לדחות עובדות קשות ומכאיבות. מסרגוסה, עיר בסביבות סאן פראנציסקו, הגיע בשנת 1966, לברעמן בגרמניה, מהנדס בגיל 43, על מנת להעיד במשפט שמתנהל נגד – קצין נאצי הילדעברנד, האחראי לרצח יהדות דרוהוביץ ובוריסלב, בעת שלטון הנאצים הזכורים לשמצה.

בספר מיוחד במינו- פרי עטה של גרמניה רענאטע ריינקע- **ענה אדם!!**, אנו לומדים כול פרט ופרט ממהלך המשפט האמור. המחברת, בכישרון רב תוך התרגשות בולטת, סיכמה את עדותו של כול אחד ממאות עדים, שהתאספו מכול קצבות עולם, על מנת לספר תוך גיוס תעצומות הנפש, ובהתרגשות עד דמעות, על מעשים אכזריים של הנאשם ועוזריו, שבדם קר מרושע, רצחו כמעט 10-אלפים מבני עמינו. עדותו של אותו מהנדס מסרגוסה, היה חריג ושייך לאותו סוג שמנסים לדחות את חוויות קשות לתת הכרה פשוט לשכוח את העבר.

*

"לדעתו בישראל חי קיבוץ רב יחסית של ניצולי השואה- קרואים – שארית הפליטה, ולא מפסיקים לזכור בכול מיני דרכים, את האסון הגדול שנגרם אומנם לעמינו, אבל זה מיותר לדוש ללא הפסקה בעבר. אצלנו באמריקה מתנהגים בצורה שונה, אצלנו נוהגים אחרת וכך צריך להיות."

השקפת עולם של אמריקאי מבוריסלב [רענאטע ריינקע אינה מצינת את שמותיהם של עדים], מפתיעה במיוחד, שבעדותו במשפט הנ"ל – מספר, שבעת ההיא היה בן 18- עזר לדודו לקבור בבית הקברות היהודי, את קורבנות של פוגרום, שנערך ע"י כנופיות אוקראינים, מיד עם כניסת הנאצים לבוריסלב. העד מזכיר את קרובי משפחתו וידידיו שהוגלו למחנות ריכוז להשמדה, הוא מזכיר את אותו יום רביעי- 19 ליוני 1944, בשעות אחרי צהרים. לפי פקודה של הילדעבראנד, נערך מיפקאד – "אפעל" מיוחד, על מנת ללמד לקח את הנאספים, מה גורלו של אלה שמנסים לברוח מהמחנה. המהנדס קובע שראה בברור את המשך – לפי פקודה של הילדעבראנד, נורו למות מענדזיו דערפלער והאברמן עם אביו.

רק אדם בלי טיפה של רגש, מסוגל לטעון, שיותר מדי מזכרים את אכזריות של הנאצים ועוזריהם במשך כמעט 4-שנים. בישראל נערכים מדי שנה, באביב – א ז כ ר ו ת. באולם גדול נאספים שארית הפליטה מדרוהוביץ, בוריסלב והסביבה, על מנת לענות לצו הקדוש, לזכור כול אשר עוללו שונאי ישראל לקורבנות אדם חפים מפשע. בנאומים קורע הלב, תוכניות של ילדי בתי ספר, פתיחה מוזיקאלית מתאימה ובסוף גם טקס דתי- פירקי תהילים, תפילת יזכור מיוחדת לקורבנות הנאצים, אל מלא רחמים וקדיש בציבור.

זה לא נכון שבאמריקה נוהגים אחרת. במאי 1985, פירסמו בניו-יורק ניצולים מדרוהוביץ ובורסלב, חוברת, על היסטוריה של ערים אלה, מדי שנה נערכים אזכרות ע"י אנדרטה שהוקמה להנצחת קורבנות השואה. זה סילוף של המהנדס הצעיר, בטענתו המוזרה "שבאמריקה נוהגים אחרת". עזיבת עיר ההולדת, אין פרושה לשכוח אותה, ההפך הוא הנכון, נוסטלגיה שעם הזמן מתגברת, מכתיבה לנו לזכור כול פרט, כול אירוע. את אנשים שונים, את סיפריה יהודית עשירה, את מועדון "קדימה" שתרם רבות לחינוך הנוער, את הגשר מעל טישמיעניצה, את "הלעבאקים" תופעה ייחודית ליהודי בוריסלב, זוכרים... זוכרים!!!.

אניה דיכטער, נותנת ביטוי נאמן במיכתבה מניו – יורק, על בוריסלב כה קרוב לליבנו. גם היא מצינת את חשיבותה של אזכרת נפשות של בני עירנו, קורבנות השואה וגם אלה שנפטרו אחרי המלחמה, ולא נקברו בבית הקברות יהודי בבוריסלב, שחוסל גם הוא בשנת 1959.

הדיבר האחד עשר : אל תשכח!

בניגוד לעדותו של מהנדס מסראגוסה , שבישראל יותר מדי מקדישים מאמצים , לזכור את אירועי השוא ...

כותב ב-30 בנובמבר 1980, מ-נהיו- יורק- מונדזיו קרוכמאל: " היום במיוחד אני נמצא במחשבות בבוריסלב, ביום זה נלקח אבי באקציה השנייה, את אימא , אח ואחות, תפסו אוקראינים כשיצאו מהמחבוא. הצוררים צחקו , עוד כול כך הרבה יהודים נותרו?, בדעתם צריך להשאיר רק יהודי אחד כמוצג בקירקס.!

פרופסור , הורבולביץ, כשנפגשנו נישק אותי והתבונן בי כבאיזה יצור מפלנטה אחרת. נוצרה איזה כתיבה ספונטאנית, על חתיכות ניר שנימצא מתחת יד , עם תיאור רגש הפחת, עם תקווה בלתי מוסברת, עם צו שלא לשכוח, להעביר לדורות הבאים... בנוסח כזה כתב מהנדס איזאק שטיפעל, בידיש : הערה של המתרגם : המחבר תרגם את כמה שורות מידיש לפולנית ואני מנסה לתרגם לעברית :

שבעה קברים בשדות רחוקים,
שבעה קברים לעולמי עולמים,
קורבנות מוכים, מעונים נרצחים
אשמתם יחידה , שהיו יהודים.

*

הנה בקיצור, זיכרונות של בחורה בת -20 , שעם ניירות אריות מזויפות, החליטה לעבור מבוריסלב לקרוסנו ולהעביר לשם את משפחתה: "בוריסלב -24 לאוקטובר 1942. נוסעים עם לוניה, שכעת שמה פאולינה זאוואצקה ושמי בוז'עניה קנעבלוך. בלילה היגענו לפשעמישל. פקדו על כול הנוסעים לרדת מרכבת. אולם המתנה היה דחוס וחשוך , בקושי מצאתי מקום להעמיד את מזוודתי, התיישבתי , עייפות התגברה ונרדמתי. לפתע העיר אותי אור חזק ועל ידי עמד גרמני , מנהל התחנה בליווי מלשין [שמלצובניק] שהצביע על איזה חבילה על הריצפה. עברו דקות התעוררה אישה כבת -40 עם שערות צבועות בלונד. מנהל לקח את האישה למשרד התחנה, חזר ופקד על אישה שמנמונת להתלוות אליו למשרד. כעת צרח עלי העוזר של המנהל, קומי! וכיוון את המשרד שעלי ללכת לשם.

במשרד מחוץ לשני נשים שנלקחו לפני , עמד שוטר שומר על התחנה וחימם את גבו על יד תנור. פעטער ! עכשיו תורכה, מהר לעבודה!

הוא פנה לאישה המבוגרת , שם וכתובת? ואחרי דקה צרח תני מהר את הכסף היהודי המסריח , היא הגישה לו תיק שהיה בו מעט כסף, לפתע הבחין בשרשרת על צווארה , הוריד אותה בכוח , הייתה שם תלויה שקית עם טבעת וגם תמונה של ילד יהודי טיפוס. המנהל פנה לאישה השמנמונת כעת את , תני

הכול שיש לך! היא מסרה ללא התנגדות תיק. המנהל שפח את תכולתה על הריצפה, היה מעט כסף, הוא פרס את ביטנה של התיק ומצא תמונה משפחתית יהודית. כעת פנה אלי, מיסמכים! היגשתי לו, את רישום הכנסייה אליה אני שייכת וגם תעודה ממשד שאתי עובדת בו. את המיסמך סידרה לי ידידתי קשישיה, ממשד של דודה. חששתי מאוד שסיבכתי את ידידתי. המנהל פקד על עוזרו לבדוק טלפונית את אמיתות המסמכים.

השוטר העיר למנהל, שכעבור 10 דקות זמן יציאת הרכבת. המנהל עזב את הממשד והשאיר את הדלת פתוחה. שתי נשים במהירות עזבו את הממשד, נשמעו יריות, שקט השתרר לדקות, המנהל חזר לממשדו, בו ישבתי וצפיתי לגורלי. המנהל החזיר לי את תיקי עם המסמכים. דקות אלה נמשכו כנצח"..."

*

לחפש בבוריסלב כעת את בוריסלבים המקוריים, זה מאמץ חסר כול תועלת מעשית. השאירות התפזרו בכול ארצות העולם. במשפט בברעמן, שנמשך מ-20 ליוני 1966 - עד 12 למאי 1967. הוזמנו 360 יהודי בוריסלב. לברעמן היגיעו רק 213. מישראל, פולין, גרמניה, אוסטרליה, אוסטרליה, מקסיקו, צעילון, ברית המועצות, קנדה, ארגנטינה, זעלנדיה, אמריקה..."

המשפט התנהל נגד קצין נאצי הילדעבראנד, באשמת רצח שלושה יהודים בבוריסלב: פישל האבערמאן ובנו יוסף ומענדזיו דערפלער. עתידים להעיד 51 עדים, מזה 16 עדי ראיה.

טונדה, אחות של הנירצח מעדזיו, באה מחיפה. עושה רושם של דמות מאובנת. עדותה מצטיינת באינטליגנציה, היא מדברת לעיניין, כאילו לא מבחינה באיש. הקורבן כאילו משמיע קולו העצוב, מגרונה של אחותו הצעירה. האווירה באולם בית המשפט קפואה. העדה מספרת על קורותיה, על אבדן כול משפחתה.

" רק מענדזיו ואני נותרנו ... באביב 1944 הצלחנו להסתלק מטרנספורט הראשון... הסתתרנו בבונקר ביער. אוכל מענדזיו היה מביא, בחשאי מהמחנה. שם גם נתפס לטרנספורט הבא, שגם ממנו הוא ברח בקפיצה לבור של בית שימוש פתוח... ידידים ניקו אותו והחזירו לו דמות אדם. אלי הגיע שנדף ממנו ריח נוראי. אבל הייתי מאושרת... שמנדזיו נימצא ביער ... יום אחד כשבשעות אחרי צהרים חזרתי מעבודה למחנה, שמעתי יריות. השתלטה עלי אינטואיציה נוראית. כעבור דקות ראיתי אנשים, שסוחבים את גופו של מענדזיו אחי האהוב."

בזמן השמעת מלים אחרונים אלה, הקול שלה שקט ומדוד במשך כול עדותה, נעשה חריף ומאשים, ומשפטים אחרונים השמיעה בבכי: " הוא השאיר לי מכתב, מתא הנדונים למות. רצה לחיות, פחד למות... רק מיספר ימים חסרו ליום הולדת 22 שלו. בצוואתו, ביקש ממני לחס בכול אמצעים, לשרוד בחיים, ולספר לכול העולם את קורותיו."

זה היה סיכום של רענאטע ויינקע, מחברת של הספר המרשים - [Antworte, Mensch! תענה אדם], כך מביעה את רגשותיה, פובליציסטית גרמניה: "לא היכרנו אישית לעולם, אבל את קולה לא אוכל לשכוח אף פעם!"

*

בלילה מופיעים צללים מימים עברו...

האם זה טוב---או רע? תמונת בית משפחתי, בו נולדתי, הולכת ומתכסה בענן של שכחה. קווי פניהם של ידידים, יקירי ואף של הורי, רק בקושי אני מצליח לשחזר את מראהם. אינני מוצא איזה אמצעי, לעצור את תהליך התקדמות של שכחה גמורה. כמה זה מבהיל?

פה ושם אני ניזכר במלים--"כך את השעון! אל תשכח לקחת את התמונות!" אלוהים! עברו כבר 50 שנה, מחצית המאה מאז שנפרדנו. התמונה שבארנקי לגמרי נמחקה, נשארה לי רק - א ז כ ר ה, אישית. כול שנה בחודש יוני, ביום פרידתנו אני מתעמק יותר ויותר ברגש מכאיב, בשבילי זה יום "קדיש".

לפמים בלילות מופיעים דמויות, האם זה הם? האם זה יקירי? אני מתעורר בזעקה, כולי מכוסה בזיעה, זה ממש איום ונורא! פחד להירדם...

אנו דור שחושש לפני לילות, חושש להופעת דמויות מעוותות, המזכרות משהו בלתי ברור מהעבר, מפחיד.... נורא.

לעתים קרובות, חוזרים בשינה טרופה, אירועים מפחידים מעבר הרחוק: אקציות, סלקציות, טרנספורטים בריחות.

קורים גם לילות, שפוקדים אותנו חלומות נעימים, מחיי יום יום, בבית, בבית ספר, במועדונים, בתנועות נוער, הכול בערבוביה.

בוריסלב של היום אינו דומה לזה שבעבר, קשה למצוא משהו קרוב לליבנו, מהשהו מרגש, אבל על שכחה גמורה גם לא מדובר, איזה נוסטלגיה... תמיד מורגשת.

*

יום אחרון של חודש מרץ-1941. בבית הורי איזה תכונה מיוחדת, גם שכנות, גבי זיגמאן וגבי ווילף, עוזרות בהכנות לאירוע חגיגי. הגיעה גם דודה טונצ'א, אחות אבי מדרוהוביץ. במטבח אימי מיתאמצת, שעוגת קרם שאבי מחבב, תצליח.

בעל השימחה, מגיע, נעמד בפתח, על פניו מצטיירת הנאה, הוא מברך את האורחים בשמחה. הכול מתיישבים מסביב לשולחן, אחותי בעטקה, ממלא כוסות עם יין, כולם קמים, ומשמעים לכבוד אבי שחוגג יום הולדת ששים, את השיר--"מאה שנה, מאה שנה, שיחיה לנו, שיחיה לנו!".

*

עברו רק שלושה חודשים מהאירוע המתואר, לבית מיתפרצים שלושה נאצים בליווי שני אוקראינים, בצעקות, איפו, הבן והבת שלכם הקומוניסטים? ...
לא יודעת עונה אימא בבכי, אוקראיני מכה אותה עם מקל בראש, איפה הם, חוזר הקלגס הנאצי!
ומכה את האב בקנה האקדח, דם נשפך ומפיו נופלות שתי פרוטזות שיניים. אוקראיני בכעס שובר את הפרוטזות שנפלו על הריצפה, אתה יהודי מלוכלך, עוד ניפגש!
הנה כך החל השלטון הנאצי, פוגרום ראשון של אוקראינים שונאי ישראל. באותו יום נירצחו באכזריות בבוריסלב כ-200 יהודים. הנאצים לא האמינו לעזרה כה אפקטיבית של האוקראינים, שבנוסף לשנאת יהודים, האמינו להבטחת היטלר להקים להם אוקראינה עצמאית.

*

ניפרדנו מהורים ב-26 ליוני 1941. עוד לא היו גרמנים בבוריסלב. עיר ללא כול שלטון. ידענו כבר על גורל יהודים במקומות הכיבוש הנאצים. בנדידה היה לנו זמן רב למחשבות. איך יכולנו להשאיר את ההורים בידי הרוצחים האלה? אהבנו אותם כול כך! איפה המצפון האלמנטארי שלנו? תוך הירהורים כאלה הגענו אחרי שבועות של נסיעה לקאזאכסטאן... את פנינו קיבל בוריסלבאי, שמילקו פינק וחוס אימים, רק 48 מעלות חום...רק.

*

במחצית שנת 1945, כבר אחרי מלחמה, חזרתי לבוריסלב. אחרי ארבע שנות עבודה קשה בתעשיית הנפט בקזכסטאן. סוף סוף נענו לבקשתי, להניק לי חופשת מולדת. הסתובבתי כסהרורי בכול פינות העיר, לא מצאתי שום דבר מוכר לי, במקום שעמד ביתינו, שדה מעובד. יום שלם היתרוצצתי מבלי לפגוש שום אדם מוכר. בערב חזרתי לחדר שנתנו לנו. בחוץ אנשים חוזרים מעבודה, חיים של שגרה. בעיני אשתי הצטיירה אכזבה.
כול פעם שמדדתי את הרחובות, אינסטינקטיבית הייתי נעצר, נדמה שקוראים בשמי. אבל ... הכול נדמה ... באחד המקרים ניגש אלי איש, ופתח אתי בשיחה: "יש לי רושם, שאתה לא מזהה אותי?!"

נכון עניתי!

* אין לי מושג עם מי יש לי הכבוד לשוחח.

* אני, סלאבעק וולושין, הודות לך אני למדתי קצת צרפתית.

* אה כן, אני נזכר, אתה דומה...

פצע על הפנים, מסטעפאן אולשיוק, מוולנקה. אני זוכר". התיישבנו על כוס תה, לפי הזמנתו בביתו. הוא המשיך- "עם כניסת נאצים לעיר, הוא הנבל הזה אולשיוק, התנדב לעזרתם. הוא גם ניסה לגייס אתי, למשטרה אוקראינית, תוך הבטחה חיים מתוקים". הוא גם סיפר על הביקור אצל הורים ושבירת

פרוטזות של אבי. לשאלתי עם ידוע לו גורל הורי, הוא סיפר שראה אותם בטרנספורט שהובלו לבעלזעץ...

*

עוד עץ אחד מקודש :

אני עומדת, מחוסרת הבנה, משהו מסביבי קורה... משהו קורה אתי... אש התמיד מאירה את אבני מחנות השמדה, המוצגות על ריצפת שיש. יש פה המון אנשים... גם אני פה... אני, מיכלינה טושקיעביץ... האם זה לא חלום?... אני בעצם אובייקט של כול ההמולה. זה לכבודי נואם מישהו בעברית, זה לכבודי שר הרבי פירקי תהילים. לכבודי, כי לפני 40 שנה, העולם עמד בסימן של אירועים נוראים, חומים כלילה...

*

בשנת 1942, היה לנו זמן יחסית שקט, ניזכרת – העלה.

אבל כול הזמן הייתה תלויה מעל ראשינו, איזה סכנה. כ-200 איש נירצחו, בפוגרום מעשה ידי אוקראינים, מיד עם כניסת הנאצים לעיר. במסקרה שנייה ב-28 לנובמבר-1941, נירצחו באכזריות, 600 – יהודים, ביערות טוסטנוביץ ומרז'ניצה. עתידנו היה בסכנה מתמדת. החשש העיקרי היה לגורל ילדים: רעדתי מפחד לשלומם של בנינו, מריאן בן שנתיים.

שנה שלמה, התרוצצתי בין משפחות פולניות מוכרות, התחננתי שיתנו מיקלט לבנינו, אבל ללא הואיל. הפחד שלי גבר, ב-8-7-6 לספטמבר 1942, הובלו באקציה גדולה לבלז'ץ-5800 יהודים. שבוע אחד לאחר האקציה הנ"ל, הגיעה לבוריסלב, מיכלינה סודיקה [בהמשך כנשואה טושקיעביץ], פגשתי אותה במקרה, והשמעתי לפנייה את בקשתי. מיכלינה, התבוננה בילד זמן ממושך, רחמים הצטיירו על פניה, של בחורה בת-19, בסוף היא הסכימה לשמור על הילד. במשך שנתיים מיכלינה חיה בפחד מתמיד, לגורלה וגורל הילד. רק הודות לבחורה אצילת נפש ניצל הילד שלי ממות בטוח.

*

אירועה מרגש, הענקת תואר- " חסידי אומות העולם " למיכלינה טושקיעביץ, מסירת תעודת כבוד ומדל, התקיים ב-1 לאפריל 1982- " ביד ושם."

היוזמים של האירוע, היו – העלה גורעצקי ובנה מאריאן גורעצקי, מדען בעל מוניטין במוסד " מכון ווייצמן ברחובות ". הם אירגנו את הופעתה האישית של מיכלינה מארצות הברית, מקום מגוריה. מיכלינה מתבוננת בגבר בוגר, צוחקת בסיפוק מופגן ולוחשת כאילו לעצמה- " איך הוא גדל ?, הייתי לו לאם, למרות שלא הולדתי אותו."

*

הסיכום :

מתחנת רכבת בדרוהוביץ, ייצאה בבהילות רכבת, עם עשרות קרנות משא, מלאות אנשים מסתלקים מביתהם, מפני איומים של כיבוש הנאצים. הזמן איבד בשבילנו כול משמעות, נוסעים לבלתי ידוע. רק להתרחק, יותר ויותר.

יום רדף יום, בלילות קשה להירדם, חושבים על אלה שנשארו במקומם, עם משפחות וידידים. היראה שלנו מלווים, ברעש של גלגלי הקרונות. לפתע רעש נוראי, בשמים בהירים מופיעים אווירונים גרמניים. רכבת עוצרת, : לרדת מהר, לתפוש מחסה פוקדים האחראיים. כול אחד לנפשו מסתתר בין השיחים. צפייה מבוהלת לבאות. אווירונים מנמיכים טוס, הטייסים צוחקים מתוך זילזול, לא מפציצים, חבל לבזבז פצצות על ערב רב שכזה, יש להם עוד חשוב יותר.

מתוך 17 – אלף יהודי בוריסלב, רק מעל 2000 – אנשים עזבו את העיר. זמן מועט לפני מלחמת – גרמניה נגד ברית המועצות, גויסו לצבא האדום כ-1200 צעירים חייבי גיוס. כול יתר נשארו בבית, כול אחד וסיבתו הוא.

ב-26 ליוני עזבה רכבת אחרונה מדרוהוביץ. ואחרי זה...

*

מודד הזמן של שלוש שנות הכיבוש הנאצי, לא היה הלוח – הקלנדר. לא שנים, חודשים ימים, כול שלב וכינויו :- אקציה, טרנספורט, מסקרה, פוגרום. זה היה תחליף ללוח שנה, כך מאפיינים את הזמן עד עצם היום העכשווי.

איך עברנו את הזמן הזה? , סך הכול שלוש שנים... 1100 ימים... כך וכך שעות, שכול רגע זה נצח. אין לזה תשובה הגיונית וחד משמעית.

האירועים הטרגיים התקדמו לאיטם. התחילו האוקראינים, עם פוגרום בלתי מתוכנן, מיד עם עזיבת צבא אדום. הם לא חיכו לאישור משלטון הנאצי, איניציאטיבה שלהם בלבד. בהמשך באו 10 אקציות, יש כאילו שזוכרים 12. האחרונה ביולי 1944. בגלל הפצצות של כוחות הברית, הטרנספורט אחרון

הנ"ל, נאלץ לתמרן ולשנות מסלול ההתקדמות, והגיע לאושוויץ כעבור 16 יום, ב-7-לאוגוסט. את הנדונים לחיסול אכזרי, קיבל בשער המחנה שלט: "Die Arbeit macht frei" - העבודה משחררת. האירוניה של הגורל, שבאותו יום, 7-לאוגוסט, ניכנס לבוריסלב צבא אדום המשחרר. כמה מאות ניצולים, שלא האמינו שנס שכזה קרה, והם חופשיים. התאספו טיפים טיפים, ממחבואים שונים, בונקרים ביערות הסביבה, חלקם הקטן לא הספיקו הנאצים לחסל ונשארו עוזבים במקומות עבודתם, בהמשך החלו לחזור מברית מועצות.

עד היום, 40 שנה מהאירועים הטראגיים, קשה לקבוע מיספרי קורבנות וסיבות מותם. סטטיסטיקה הטרגית מעריכה שבעת הכיבוש הנאצי מתו כ-12 אלף גברים, נשים, ילדים. רובם חוסלו ע"י הנאצים ועוזריהם, מי נירצח במכות, מי בירייה, מי בחניקה בגזים, מי ניקבר חי, מי בכול מיני מיתות משונות שאף שטן לא המציאם. אבל היו גם כאלה שמתו ממחלות, מרעב ומחלות. על מנת לענות לצו המקודש "לזכור ולא לשכוח!", אנשים שונים החלו לעלות על הכתב את קורותיהם, בעלי כישרון כתבו שירה, הכול במגמה להעביר לעולם ובעיקר לדור הצעיר, מה שקרה.

ספרים פרי עטו של קופציו הולצמן: "אם אשכח?" ו"אדמה בלי אל", זה דו"ח ממצא על קורות יהודי בוריסלב. לא סיפורים, לא שירים, אמת טראגית החורגת מכול דמיון. איך במשך 5-שנים של מלחמה ארוכה, יהודים סבלו יותר אבדות בגוף ונפש, מאשר במשך אלף שנות של דיסקרימינציה, בכול ארצות שונאי עמינו.

ב-7-לאוגוסט 1944, בין הניצולים שיצאו ממחבואים שונים, מרתפים, בונקרים ביערות, היו גם כאלה שאת הצלתם הם חבים לשכנים פולנים, שסיכנו את חייהם על מנת לעזור, רגש אנושי התעורר בליבותיהם. עולים על זכרוננו רק חלק מהם: יאדוויגה מארקובסקה, סטאניסלב דז'יעדזיץ, אולגה וולאדיסלב גז'עגורציק, גענוועפה מאיעבסקה, מיכלינה סודיקה-טושקיעביץ, סטעפאן גורניאק [שומר מיגרש "קדימה"].

לא פעם עמדו אנשים מול מוות בטוח, והציל אותם ממש ברגע אחרון, גרמני, כן! גרמני נאצי-בערטהולד בייץ. מעריכים שמדובר בכ-200 איש. אדם זה שוחרר מצבא הנצי ומונה לתפקיד, "דירקטור מיסחרי של עמק הנפט בבוריסלב". בתפקיד זה הוא הצליח להציל יהודים ופולנים ממחנות ריכוז.

ביץ קשר עם קציני גסטאפו יחסי ידידות, אמצעים לכך לא חסרו לו, וזה הקל עליו לעזור לאומללים, שלא פעם עמדו על סף המוות.

הנה מספר סיפורים מפי אנשים שניצלו הודות לביץ .:

ארטור בירמן [רמת גן], אז בן 15-: "באקציה ה-3 בשנת 1942, נתפסתי, סגרו אותי במחסן של תחנת רכבת. ישבתי שם יחד עם אימי ... במשך יומיים לא קיבלנו אוכל ושתייה. למחרת הגיע בייץ, על מנת להוציא מאותו הסגר את העובדים, שהועסקו ב"בעסקידען". ברגע מסוים הבחין בי בייץ, מיד אמר לאנשי גסטאפו, שאני נחוץ לו. ניגשתי ברגע מתאים וביגשתי מביץ בבכי, להוציא גם את אימי, מיד היא עברה לצד של בעלי מקצוע, מומחים לנפט.

יוסף הירש [ירושלים], "בלילה החלה אקציה גדולה. גברים, נשים, ילדים הוכנסו לקרנות במטרה להובילם למחנות השמדה. בייץ מיהר לתחנת רכבת והוציא משם 150 אנשים.

גוסטב רוסס [ורשוה], מתאר בעיתון " פולקס שטימע " כמה אנשים חבים לבייץ, עבור עזרה שהושיט בעת הכיבוש הנאצי, באוכל, בסידורי עבודה והקלות שונות, אותי הוא הציל מאחד האקציות. אני בקשרים אתו עד עצם הים הזה.

פרגמנט, מספרו של קופציו הולצמן-"אדמה ללא אל " : אנשי גסטאפו היכניסו בכוח, המוני אנשים לקרנות משא, אנשים נחנקו מחוסר אוויר ומים, זעקו לעזרה, אדון בייץ ! אני עובד ! תציל אותי אני נחנק!

מי שמחזיק תעודת עבודה ב" קארפאטןאוויל" לצאת! פקד בייץ.

מאוריצי רינגל [אשקלון] , כותב ביומנו : לעתים קרובות , בייץ דרש שחרור עובדיו,

שהוחזקו בידי המשטרה. בלי התערבותו הם היו נידונים לחיסול וודאי.

משה ומינה הורוביץ [בת ים], : "כמטורף פרצתי למשרדו של בייץ, אדוני לקחו את אשתי ואת הילדה, למקום חיסול, מתחת לבית המטבחיים ! צעקתי מיואש : הצלה ! הצלה ! לא הרגשתי שבייץ נעלם ממשרדו , ניגש למכוניתו והסתלק מהמקום, ישר לבית המטבחיים. מינה עמדה ערומה על ידה גופת ביתה שנרצחה. תוך רגעים היה דינה למות... בייץ רץ בין השורות וקרה מיספר פעמים את שמי, לא שמעתי אומרת מינה, בסוף הוא זיהה אותי, פקד עלי לצאת וגם לקחת אתי איזה ילד בן 8- שעמד בסביבתי.

זה דמותו של בייץ, לא להאמין. כעת הוא מועסק בקונצרן של " כרופף " . – "ללא ספק הפגין

כבוד האדם !!"

*

יום ראשון... ואחר כך? :

שנת 1944- חודש אוגוסט , שנה חמה במיוחד, 40- 50 מעלות צלסיוס, במרחבי קאזאכסטאן. קבוצה קטנה של בוריסלבאים, שעבדו קשה בתעשיית הנפט , נהגו בתום יום עבודה , להתאסף ולשוחח בעיקר על התקדמות הצבא האדם, המנצח בשלב זה של המלחמה. הם עקבו אחרי חדשות וכול עיר שנכבשה מדדו על מפות , כמה היא מרוחקת מבוריסלב. המרחק הלך והתקצר מדי יום ביומו. אלו שעבדו בתעשיית הנפט, מצבם החומרי היה ביחס לאחרים, מפוזרים במקומות שונים, משופר. לא היו רעבים וגם תנאים אחרים היו ניסבלים. רבים סבלו ומתו מחוסר מזון ומחלות . מכתבים שהיו מחליפים ביניהם, לא פעם בישרו על מוות של חבריהם משכבר הימים, כמו קובה פרוינד, ליפה שוברט ואחרים. מכתבים הביעו בעצב חששות לגורל אלו שנשארו בבית.

באותו יום חם במיוחד, השתלטה עלינו נוסטלגיה בלתי נסבלת , געגועים לבית, למשפחה, קרובים וידידים... לפי ידיעות שהגיעו אלינו, לא היה שום יסוד לצפות לטוב, אבל איזה ניצוץ זהיר של תקווה , בכול זאת נשאר בתת הכרתיני.

ציפינו להודעה רשמית. רדיו שידר שירים אופטימיים, צפייה דרוכה, עירבוביה של חשש עמוק ואיזה תקווה זהירה. בסוף קומוניקט רשמי- "ארמיה ה-2, של חזית אוקראינית, שיחררה היום את מרכז הנפט-בוריסלב". היה זה ב-7 לאוגוסט 1944.

*

בעת הזאת בבוריסלב...

כול יום- זה נצח. כול כך הרבה זמן למחשבות, לצפיות! שומעים קולות המלחמה, רעש אווירונים, גרמניים, הורסים גשרים, פסי רכבות ואובייקטים אסטרטגיים שונים. זה סימן טוב, למפלה קרובה של הנאצים. ממוקם המחבוא, רואים בסתר את יחידות הגאות של צבא של –"הערען פולק"– עם אדונים, בורחים בבהלה ... ב-7 לאוגוסט, ניכנס צבא אדום. הם באו מכיוון טרוסקאביץ. בשעה 5- לפנות בוקר יחידת חוד היגיעה לוולנקה. הניצולים מקבלים את המשחררים בשמחה. יחידי סגולה שנותרו בחיים, עוזבים את מקומות מחבוא, בשארית כוחות סוחבים רגליים, צללים, יוצאים לרחובות, מחפשים ניצולים אחרים, אולי איזה קרוב משפחה, ידיד. פה ושם פוגשים מכרים כמו: ברוניה פוירינג, העלה וואגמאן, שימעק נאגלער, צעשיה באקענרוט. יש מיספר קטן של ניצולים, מסטרי, סאמבור, דרוהוביץ, הם הסתתרו ביערות מסביב לבוריסלב בבונקרים.

*

בחום כבד מלנשוא, פה בקזכסטאן ממתנים בחוסר סבלנות, לאיזה ידיעה, נאצים בוודאי לא הצליחו לחסל את כולם, שוב איזה תקווה קלושה מיתגנבת ללב של הממתנים. כעבור יומיים מגיע מיברק מ-רוזה פענקה- "חיה! מכתב בדרך". בסוף החודש מגיע מכתב, בנס קיבלנו את כתובתכם, אתם חיים- זה נהדר! אתם בוודאי מבנים מתוכן המיברק... כן.

אנחנו ניצלנו, מיסתובבים בעיר, בקושי פוגשים איזה מכיר. את יום ראשון של השיחרור, לא אשכח לעולם. איזה אישה מבין הניצולים, לבושה סמרטוטים סוחבה בקושי איזה מזרון, עברה על ידה איזה גברת – "פוי יהודיה מלוכלכת!"- איך זה שהיטלך לא הצליח לחסל את החרקים אלה.!" כאלה היו שכינינו הפולנים, זה כבר בסיום המלחמה. לפנות ערב בא מארעק, עם אותה ידיעה משמחת, שאתם חיים, לשמחתי לא היה גבול.

*

לבוריסלב חוזרים מברית המועצות, מעטים שנותרו בחיים. בין הראשונים הייתה- טונקה לאנטנר , שמיד חזרה לעבודה בדואר ויעקב אגד פעיל שמאלני ידוע. אנחנו חזרנו- "הביתה " במחצית שנת 1945. במקום שעוד לפני 4- שנים גרו הורינו, מצאנו שדה מעובד בתפוחי אדמה. העיר טרם שינתה מראה מתקופת הכיבוש, מדרכות היו סלולים בשברי מצוות מבית הקברות היהודי. את עבודה זו ביצעו יהודים בכפיה , בהשגחת נציגי של גזה עליון-"איבערמענשן".

*

11. לא אותו רחוב- לא אותו בית :

אולם המתנה ענקי של תחנת הרכבת-רוסיה הלבנה במוסקבה. יום חם ביוני. המונים ממתנים לרכבות ליעדים נדרשים. רובם צעירים אורחים, מלובשים בחלקי בגדים צבאיים, אבל בלי נשק. רמקולים משמעים שירים בעלי תוכן נוסטלגי, סנטימנטאלי על בית, אהובה, שדה, גן פרחים. כאילו שירים מלווים אותנו במשך נסיעה מיספר ימים לעירנו האהוב... הביתה...

עזבנו את המולדת, את הבית עם פרוץ המלחמה, בין גרמניה וברית המועצות. עירנו שוחררה, ב-7 לאוגוסט 1944, מכיבוש הנאצי. את הידיעה משמחת קיבלנו ברגשות מעורבים, שמחה מובנת וגם דאגה לגורל יקירינו.

עוד שנה שלמה היינו תלויים מידיעות מקוטעות מרדיו סובייטי ומכתבים קונקרטיים. בסוף התגברנו על כול הקשיים וחוזרים. המזל האיר לנו פנים ואנו ניפגשנו עם קבוצת מבני עירנו, איתם יחד עברנו את התקופה הקשה. כעת אנו נוסעים יחד: הערמן ואחותו מלכה עם בעלה פרעדעק ואני עם אשתי.

עוברים ימים ואנו "בבית". שומעים כול פרטים על פוגרום, אקציות. מקבלים תמונה על היקף הטרגדיה. כסהרורים ומסתובבים בעיר ושכונותיה. זה לא אותו מראה מיוחד, לא אותם מיפעלים, לא אתם פועלים. לא אותו קצב ורעש של עבודה. בקיצור לא אותה עיר.

הטיפוסים המיוחדים שיצרו את הפולקלור חסרים: משה שווארץ-"מיט די פאפירן", זוג חוזרים על פתחים-מאיר צוצאק ורבקה לאה, אורחים בכול חתונה... יוסף איציק זינגער ה"מארשאליק", בלעדיו חתונה הייתה בלתי אפשרית... הכנר מענדזיו דראלה שיחד עם אחיו ועוד גן התופים, תזמורת חתונות מן המפורסמות-"קפלה של מענדזיו דראלה".

אלטער טאף- שהטריד כול אישה שפגש, בנגיעה בזרועה, כינויו "אלטער מאך א לעבען". זה היה סיפוקו המיני שלו...

במקרה מצאנו קטע מעיתון, "קול דרוהוביץ בוריסלב" ובו הודעה: הנהגת של קן "השומר הצעיר", "תודה למר לנגר עבור הרשאתו לקיים מחנה קיץ- קולוניה ב- דארו. תודות גם עבור עזרה ל: צימרמן, גלזר, מאגער ופורעץ."

אלוהים! איך שכחנו שהינו במחנה הזה בדארו ב-1926.

בני עיר, "שארית הפליטה", נפגשים מדי שנה לאזכרה. שעה לפני הטקס משוחחים על מה שעברו, ומתארים את תמונת העיר, כפי שזכורה להם מלפני ארבעים שנה ויותר.

במכתב מפברואר 1985, מתארת גב' גענה, את מראה העיר עכשיו:

בתים רבים נהרסו, ובמקומם הקימו בלוקים של 4- קומות לפחות. הרבה שטחים ירוקים. הרכבת נוסעים בוטלה, המסלולים שנותרו משמשים רק את מיפעלי תעשייה. הנסיעה בין עירונית מבוצעת באוטובוסים. בסכודניצה גילו מעיינות מים—"נאפטושיה", בעלת איכויות רפואיות כמו בטרסקאביעץ. בבוריסלב נשארו עוד אי אלה מכרות נפט ודונג, קידוחים חדשים לא מפעילים. בעיר קמו מיפעלים תעשייתיים חדשים: בתי חרושת לצבעים, בית חרושת לפורצלן. כניסיות בוולנקה

ומרז'ניצה, נהפכו למחסני רהיטים. אין בעיר פירחחים, מי שמתפריה, מגלחים את שער ראשו ושולחים לנקות רחובות...

חבל...חכם אחד אמר: " כול אחד מאתנו קשור לעברו, כמו כלב לשרשרו".

אם כך- רצוי להעביר לדורות הבאים, את זיכרונות על עירנו , כפי שנקרתו במוחנו...

לפי דברי המשורר, יוליוש וויט:

...אף פעם לא למדתי אהבה בעל פה

למרות זאת אני חוזר ללא הפסקה

מכרות, מכרות, מכרות

כבלים חבלים צינורות

מיקדחים מיכלים מכונות

אדמה פורייה ואתיקה

אדם יופיו מעל להתפרצות...

12. מוות של בית הקברות :

נצח מוכח פנפטי.

אם בליכרוננו מלפני...

[מדברי- וויסלבה שימבורסקה]

שטחי אדמה קרויות – שדה " לימאנובה", התמשכו מפאתי באניה קוטובסקה והמשיכו לאורך כביש דרוהוביץ.

חלק גדול מאדמות אלה, תרם הגביר דויד לינדנבאום, למועדון ספורט " קדימה". כך הוקם איצטדיון ראשון בעמק הנפט הבוריסלבאי.

בשכנות עם השטחים האלה, התמקם בית הזיקוק לנפט "שוצמן". ממש ממול פעלה פירמה מתחרה "ליברמן- מארמלשטיין".

עם כניסת ברית המועצות לבוריסלב, הולאמו כול העסקים בבעלות פרטית, ושני בתי זיקוק הנ"ל אוחדו למפעל אחד ושמו- בית חרושת מיספר-19.

הסובייטים ידעו לנצל לטובתם את מומחיות אנשים, לכן ליברמן לא גורש מהעיר כעשירים אחרים, אלא נישאר בתפקידו. עבודה הייתה מעל לכוחותיו, פעם בחולשתו אמר למגישי עזרה ראשונה: כשאמות אשאר בסביבה והצביע מעבר לחומה, לבית הקברות היהודי.

אנשים נולדים ואלם מתים.

קורות בית הקברות בבוריסלב אינו מצטיין בעתיקותו. הוא נוסד בשנת 1886, על אדמות שתרם דויד לינדנבאום, בעל כול אדמות בוריסלב. בעת ההיא מיספר תושבים בעיר הייתה כ-10 אלפים נפשות, בתוך זה 7550 יהודים.

בסיום המאה ה-19, במשבר גדול בתעשיית הנפט, יהודים רבים פוטרו מעבודה. כ-2500 עובדים נשאו ללא פרנסה. עוני, רעב, מחלות, הגבירו את התמותה. לבית הקברות הישן, היסתמן חוסר במקומות קבורה.

בשנת 1913, הוגדל שטח בית הקברות. ראש העיר בעת ההיא היה תעשיין עשיר, ליפע שוצמן. בהשפעתו, הקציב ה"קהל" בדוהוביץ את המימון הדרוש לכיסוי הפרויקט האמור. "קהל"

בדרוהוביץ היה ממונה על "חברה קדישא" של בוריסלב. מצב זה התקיים עד ששילטון מחוזי בלבוב, אישר לבוריסלב, סמכויות של "קהל" עצמאי, שהחל בפעולתו ב-8 לאפריל 1928.

בעת ההיא סמכויות ראש העיר, היו בידיו של אליאש קלינגהופר, שתמך בשלטונות מחוזיים בהחלטה האמורה. לפרנס של ועד יהודי התמנה, לאון קאופמן, ולראש ה"קהל" – לאון שוצמן. אחרי חמש שנים, התקיימו בחירות – באוגוסט 1934, כתוצאה מהן הוקמה הנהלה נבחרת בהרקב: יושב ראש – לאון שוצמן, ממלה מקומו-אליאש קלינגהופר, חברי הנהלה-הרב ד"ר יעקב אביגדור, אברהם אברהם, אוזיאש מרדכי איזענשטיין, ליפה פיערברג, מענדל פרוינד, דויד גרעבער, אייזיק הולצמן, ויוסף שמער.

הרקב הוועדה של הקהל: יו"ר – מקס שטערן, מ"מ – אברהם גורפינקל. חברי הוועדה: מיילך באקענרוט, סאמואל בלוך, מהנדס אליעזר ליפפע, נחום יולעס, מוזעס לערמן, פייבל מעלצער, נחום רוט, דויד שיינפעלד, אברהם סעגאל, מארקוס שטערנבאך.

כמטרה בעדיפות עליונה, עמדה בעיה של הרחבת בית הקברות. מוישה אסטמאן מ"חברה קדישא" דאג לתרומות ממשותתפים בחלוויות.

ו אחר כך...הייתה מלחמה.

פעילות אינטנסיבית בבית הקברות,

הסתמנה עם כניסת צבאות הנאצים לבוריסלב.

אנשים נולדים והם נרצחים.

מעדותה של גינה וויזער, "ביד ושם": "במשך 24- שעות של פוגרום, נרצחו בידי פורעים אוקראינים 180- יהודים. קורבנות המסקרה, הובאו לבית הקברות וכפאו על יהודים לקבור אתם. תוך כדי כך נרצחו עוד כ- 20 יהודים...

דוניו וולף מספר- כמעט כול יום, בשנת 1942 - מתו מרעב, בין 20-40 יהודים, שלא לדבר על נרצחים בידי כנופיות אוקראינים, ביערות –טוסטאנוביצע ומראזניצה ששם נקברו בקברי אחים.

תוך 10- חודשים, נקברו בבית הקברות יהודי כ- 1000 אנשים, שמתו מוות טבעי. לפי פקודת השלטון הנאצי, אסור היה להעמיד מצוות על הקברים, רק לסמן את הנפטר במיספר סידורי.

דוניו בבכי מזכיר את אתו יום שני נוראי. אביו מענדל וולף הלך לדואר לשלוח מכתב. עברו שעות והוא לא חזר. צפינו לו ומרגע לרגע גבר החשש לגורלו. לבסוף הוא חזר כולו פצע אחד, כולו מכוסה דם. בקושי השמיע בקול חלוש -" זה שוטרם אוקראינים"... למחרת היום, ב-15 לאפריל 1942 הוא ניפטר.

קברנו אותו בבית הקברות, תחת מספר 980.

לפפ בליכרון.

יום אחד, התפשטה בשורה מרה, בין קומץ משארית הפליטה הבוריסלבאים, ששערי בית הקברות היהודי, שם קבורים יקיריהם, נסגרו. זה כבר תחת שלטון הסובייטי. בית הקברות היהודי בבוריסלב שבק "חיים לכול חי", בסך הכול אחרי 74 שנות קיום. החלה עבודת חיסול. טרקטורים, משאיות, הובילו משם אדמה, אבנים עם חלקי עצמות של יקירינו, קרובים, ידידים ומכירים. שכבת בטון כיסתה את אדמה... שמתחתה... מתחתה...

*

במקום מקודש לעמינו, הוקמה מטעמי כדיות כלכלית, תחנה מרכזית לאוטובוסים. אלפי כלי תחבורה עולים על אדמת קודש, ומתחת גלגלי הכלים הללו—לזיכרון עולם...

לזיכרון עולם פפ:

בני משפחתי אבוריסלבה והסביבה

משפחות – הורים וילדיהם:

קלוברד-שפייכר-באלייטער-סאלעס

אבא-בורגמן-

כולם ניספו בשואה-ה' יקום דאם!

יצחק {איזיו} אבל

ו" טישמיעניצה ממשיכה לזרום – מאת : לאופולד העלד

תוכן :

1. מדברי המחבר
2. התחלות
3. מחוכר ליורש, בעל אחוזות
4. בוריסלב של ימי צעירותינו
5. פרפראות מעל "טישמיעניצה"
6. משדה שור, עד איצטדיון- "קדימה"
7. אנחנו יהודים בוריסלבאים
8. איש ממציא פטנטים, לפני סיום תיכון
9. תולדות- סאגה , משפחת שיף
10. דמויות ואירועים שונים
11. לא אותו רחוב- לא אותו בית
12. מוות של בית הקברות

סוף פסוק:

בחוברת שתירגמתי לפני שנה, צינתי שאינני סופר ומלכת תירגום קשה עלי מאוד. עברית לא למדתי בדרך מסודרת, לכן יתכנו שגיאות כתיב, ודיקדוק. למרות כול זה אני מתאמץ, ומנסה להביא לפניכם ידידי, "משארת הפליטה" תירגום מפולנית, של ספר פרי עטו – של לאופולד העלד – טישמיניצה ממשיכה לזרום". המחבר בלחץ ידידים בני עירו, עשה גם הוא מאמץ, לכתוב מקורות עיר מולדתו, כול כך קרובה לליבו. מטרתו להשאיר לדורות הבאים, ידיעות על השורשים שרבים כול כך רוצים להתוודות עליהם. יש וצעירים נוסעים לארצות אקזוטיות, תוך סיכון חייהם, על מנת "למצוא את עצמם" – כך הם טוענים. הקלה למצוקה נפשית, הם יכולים למצוא בקריאת ספר מסוגו הנ"ל, לקבל תיאור בשפה פולנית יפה להפליא, על השורשים שלהם, על עירם, על משפחותיהם, קרוביהם, וידידיהם, שמלחמת עולם הארורה, הנאצים האכזריים הרסו עד ללא היכר. מעטים עוד נשארו שמסוגלים לקרא בשפה פולנית. למענם ובעיקר לדור הצעיר, אני לקחתי יוזמה, לתרגם את הספר.

הדגש שלי הוא על תוכן בלבד, מתומצת בלי הפולפוליסטיקה הסיפרותית. אינני מסוגל למצוא ביטויים מתאימים לתיאור סיפורתי עשיר.

מגמתי היא להרים את הלפיד המקודש – "זכור אשר עשה לך עמלק!" כול אחד מאתנו חייב לכתוב, לצייר, לשיר, כול פעולה נגד השכחה היא מבורכת!

עולם אחרי מלחמה נשאר אכזרי, אנטישמיות מרימה ראש, הכחשת השואה היא במלא עצמתה. היא עולה בהתמדה, דווקא בארצות בעלי תרבות מפותחת.

תוך כתיבת שורות אלה, מתרחש בעולם הרחב אירועה בלתי יאומן. המדינות המפותחות, ממשלות ואליטה אינטלקטואלית, שהצטיינו בהכחשת השואה, בעוינות מופגנת נגד מדינתנו, בקיצור אנטישמיות קלאסית הרימה אצלם את הראש, בצורות והנמקות שונות. לפתע כאילו חזרו בתשובה. איזה נס קרה! די להזכיר – ארגון אומות המאוחדות, שהחלטות אנטי ישראליות, שלא פעם גבלבאנטישמיות ברורה, היה מנת חלקם מתמיד. לפתע החליט לארגן אסיפה כללית לציון 60 שנות שיחרור אושוויץ. תמיכה מקסימאלית שאפשר היה לחשוב להשיג לקיום אסיפה כזו, אפשר היה להעריך ל-6 או-7 מדינות, במציאות עברה ברוב של כ-150 נציגים. טקסים, תערוכות [מיד ושם] ונאומים, פשוט – נס. הירבה לעשות – שירק, נשיא צרפת, שונא ישראל מוצהר. ראשון מכול המדינאים הצהיר כנשיא צרפת, על אחריות עמו למה שנגרם לעם ישראל. האים זה לא נס? שמדינה מקור של אנטישמיות בכול הדורות, תינהג בצורה שכזו? אין לשכוח, שאף נשיא צרפת, מידידי ישראל כמו דה-גול, מטיראן, לא היו מוכנים להכרזה שכזו. בימים אלה כול כלי תקשורת עוסקים רק בנושא זה, איזה פשע ניגרם לעם יהודי.

היום 27- לינואר 2005 הוכרז כיום זיכרון עולמי וטקס מרכזי מתקיים במחנה השמדה אושוויץ-בירקנאו, בית הקברות הגדול בעולם. למרות סופת שלג העזה וקור המקפיא, היתכנסו בשטח המחנה 46- נציגים רשמיים של מדינות: מלכים, נשאים, ראשי ממשלה, אנשי מעלה מכול אורופה ואמריקה, קהל רב ובעיקר שרידי ניצולים, ששוחרו ע"י צבא האדום. הטקס היה מרשים ושונה מכול אירוע בעיניין זה שנערך בעבר. הנואמים הראשיים לא ניסו לשכתב את היסטוריה, באומרם שנרצחו אנשים

ממדינות שונות, הפעם גילו את אחריות מדינותיהם למה שקרה וציינו בגלוי שרוב הנרצחים היו יהודים. הטקס היה מופלא. כולם הכריזו שאנטישמיות במדינותיהם והשכחת השואה משתוללים ויש ללחם עם תימרור המסוכן בכול אמצעים. בסיום הטקס נערכה תפילה משותפת של דתות נוצריות ויהודית. מקום ראשון קיבל החזן יהודי .

אודה ולא אבוש, שלא פעם עברה במוחי מחשבה- " למי אני עמל" מי יטריד את עצמו לקרא את התרגומים שלי, אבל מיבחן התוצאה, סותר את הלך רוח שלי. כול אחד שמביע את רגשותיו , בכתב , ציור , שיר או בכול דרך אחרת , תורם לצו השעה – "לזכור ולא לשכוח", רק הודות פעילות זו התאפשר מיפעל כה מופלא וחשוב כפי שהתקיים.

צורך דחוף הוא לעשות כול דבר על מנת ללחם עם טנדנציה להשכחת השואה, להרבות בפעולות חינוכיות , תרבותיות ומפעלי הנצחה. לזכור , לזכור ! זה צו השעה !!!
כול אחד שיקרא ויתרשם כמוני מתוכן הספר, הרי זה יהיה שכרי...תם ולא נישלם...

בברכת חברים אחים לגורל-יצחק [איזיו] אבל.

רשימת התמונות:

1. בוריסלב מראה של שדות הנפט.
 2. השדה של דונג אדמה.
 3. מיתקן – מכרה אחד על יד שני.
 4. לעבאקים.
 5. יהודים אורתודוקסים בתלבושת שבת. שני אנשי הנהלת ה"קהל".
 6. החצר – "פודוויז'ע" משפחות שגרו מסביבו: בלוך, אייזענשטיין, פליישער, קליינער, נאדלער, רוססוב.
 7. דולקה עם הקבוצה שלה – "השומר הצעיר".
 8. רוססור עם בוריסלבאים בקאזאכסטאן, בתקופת המלחמה.
 9. יהודים במו ידיהם קוברים לעצמם קבר.
 10. קבוצת ספורט קדימה.
- הופץ לחברי ארגון יוצאי דרוהוביץ, בוריסלב והסביבה על ידי וועד הארגון -

